

PENGEVIRKE

Tidsskrift for ny bankkultur – Utgitt av Cultura Bank og Merkur

nr. 1 · 2009

Matvarekrise

Ekte sjokolade

Økologisk fremskritt

Biodynamiske produkter

Tema:

Jordbruk og bearbeiding

Det er jorden vi lever av

Av Arne Øgaard

Matjorden er et stykke levende natur som mennesket har kultivert. Men uforstand har gjort at mye jord har blitt skylt i havet eller er blitt forvandlet til ørken. Kampen om vannet er i dag en av de største truslene mot matjorden. Krav om rask økonomisk avkastning er en annen trussel. Det haster derfor med å få jordbruket anerkjent som en form for kultur. Alt for ofte blir jordbruket betraktet som industri både i forhold til driftsformer og også i forhold til de internasjonale handelsavtalene. En industribedrift kan raskt legges ned og bygges opp igjen, et ødelagt jordbruk kan det ta generasjoner å bygge opp, hvis det i det hele tatt lar seg gjøre.

Jordbruket må drives av mennesker med innsikt og vilje til å kultivere. I dag er det mange som vil, men som ikke slipper til fordi ulike former for spekulasjon har presset opp prisene på landbrukseiendommer.

Vi lever alle av jorden og vi kan alle være med på å tilegne oss kunnskap og ta ansvar for hvordan den forvaltes, ikke bare gjennom vårt politiske engasjement, men også gjennom vårt forbruk og hvor vi plasserer våre penger. Både Merkur og Cultura låner ut penger til bønder som viser ekstra omtanke i sin pleie av jord og husdyr.

I Merkur sker utlån på baggrund af såvel økonomiske som etiske, sociale og miljømæssige vurderinger. Ved at finansiere projekter ud fra disse kriterier ønsker Merkur at påvirke samfundsudviklingen i en bæredygtig retning. Mange af Merkurs låneprojekter har inspireret andre og givet impulser til videre udvikling. Merkur ønsker således med sit virke at række udover den umiddelbare finansiering og virkeliggørelse af konkrete initiativer. Omkring 14.000 privatkunder, virksomheder, foreninger og institutioner har på dette grundlag valgt at benytte Merkur som deres pengeinstitut. I kraft af udlånspolitikken får Merkurs indlånere yderligere mulighed for at øremærke opsparingen til særlige formål, f.eks til økologisk eller biodynamisk jordbrug, økologisk byggeri, vedvarende energi, bæredygtig produktion og handel, økosamfund og bofællesskaber, frie skoler og børnehaver, institutioner for social omsorg, kunst og kulturel virksomhed. Merkur har i øjeblikket en balance på ca. 1,2 mia. kr. Af det samlede udlån udgør de almennyttige, samfundsgavnligt projekter hovedparten. De øvrige udlån er til private – fortrinsvis til boligformål. Merkur har afdelinger i Aalborg, Århus, Odense og København.

Merkur, Vesterbrogade 40, DK-1620 København V,
Tlf. +45 70 27 27 06,
merkurbank@merkurbank.dk, www.merkurbank.dk

Cultura Bank driver sin virksomhet etter prinsippene for 'social banking'. Det innebærer for det første at utlånsformålene vurderes etter etiske kriterier, og for det andre transparens – det vil si at innskyterne får vite hva pengene lånes ut til. Cultura Bank arbeider for at etikk og moral skal innarbeides i det økonomiske liv gjennom et nytt syn på penger, økonomi og lønnsomhet, hvor man ikke ensidig fokuserer på egennytte.

Cultura finansierer blant annet prosjekter som kan forbedre økosystemene, skape renere luftmiljø, gi verdige sosiale forhold, dekke behov for omsorg og gi barn og ungdom bedre oppvekstvilkår. Spesielt kan også nevnes samarbeidet med det europeiske garantifondet (EIF), om en garantiordning for etablerere og småbedrifter. Cultura samarbeider med lignende bankinitiativer i andre land og med organisasjoner som WWF og Redd Barna, Norge.

Cultura har en balance på ca.400 mio. Nok. Det er 17 medarbeidere på kontoret i Oslo. Banken har kunder over hele landet.

Cultura Sparebank, Postboks 6800, St. Olavs plass,
N-0130 Oslo, Tlf. +47 22 99 51 99,
cultura@cultura.no, www.cultura.no

Innhold

Smånytt 4

Tema: Jordbruk og bearbeiding 6

Klima og økologisk jordbruk
– utfordringer og muligheter 6

Matvarekrisen – ingen enkle løsninger i sikte! 8

Hvorfor biodynamiske produkter
– er det ikke nok at de er økologiske? 10

Er økologisk jordbruk for lite dynamisk? 12

Vinglede og solidaritet i Halkær 14

Cultura Bank i 2008 17

På u-landsreise i bærekraftighet 21

Økologiske fremskritt har en lang global vei å gå 24

Nicholas Georgescu-Roegen 26

Nytt fra Cultura 28

Ekte Sjokolade! 30

Aktuelle bøker 33

Kommentar: De frosne drømmers fascinasjon 38

Smånytt

Finansiell satire

Den internasjonale finansverdenens hendelser fremkaller selvfølgelig også satire, og supprimekrisen har helt sikkert levert mange gode bidrag til genren. Via hjemmesider som YouTube.com sirkulerer snuttene på internett, og lenkene sendes fra person til person over hele kloden. Pengevirke vil naturligvis ikke stå tilbake for dette, og vi har plukket et par eksempler.

Se for eksempel de britiske komikere John Bird og John Fortune opptre som finanseksperter og forklare supprimekrisen, enkelt og pedagogisk: Gå inn på www.youtube.com og søk på 'Bird and fortune; subprime crisis'. Se også den utrolige historien om ACE Bank, en helt ny bank i hjertet av Brussel. Vi røper ikke poenget her, men sjekk det selv på www.youtube.com, søk på 'ACE Bank;Netwerk Vlaanderen'.

Storskriftnoveller med mening

Storskriftforlaget, som drives av Anne Karin Haaheim, har spesialisert seg på storskriftbøker for voksne mennesker. Storskrift- og letlestebøker er nyttige for dem som har lese- skrivevansker, er litt ustødige i norsk, eller rett og slett ser litt dårlig. I 2007 ga hun ut boken „Petroliums- og almanakken“, med syv kortnoveller for voksne, som hun selv har skrevet og illustrert. De handler om alt fra det å falle ut av A4 rammen i samfunnet til hva grådighet kan gjøre med oss mennesker. Den fås kjøpt i alle bokhandlere. Boken fikk terningkast 6 på lesernes barometer i 2007 (Bokkilden) og er nå trykket opp i nytt opplag.

Søppel blir til barnekunst

Et nytt senter som skal formidle søppel til barnehager er under oppbygging i den økologiske forsøksbydelen Svartlamon i Trondheim. Bygningsmaterialer, overflødige gjenstander, tekstiler og annet barn kan bruke til å lage kunst av – blir nå å få gratis i et lokale etter en bilbutikk som måtte flytte.

Kunstneren Pål Bøyesen har jobbet med kunst i skole før og er daglig leder.

– Kreativitet og innovasjon blir lett i barnehagene med så yppelig tilgang på materialer som ikke koster penger. Utfordringen blir opplæring, for en ting er å få mange materialer til senteret – noe annet blir å formidle hvordan dette kan brukes kreativt av barna.

Håpet er å få kunstnere og musikere til seminarer om gjenbruk, og bli inspirasjonssenter for landets barnehager.

ReMida i Odense i Danmark har vært modell for det første senteret av dette slaget i Norge.

Tekst og foto: Bjørn Lønnum Andreassen

Nettverk for sosialt entreprenørskap

Sosiale entreprenører – foren dere! Vi har fått videresendt en e-post fra et nettverk for sosiale entreprenører på Facebook, der Bitten Schei, Mother Courage; www.mothercourage.no, oppfordrer sosiale entreprenører til å fortelle hva de arbeider med, hvordan de er organisert, hvor de bor, og hvilken finansiering de har (egne midler, stat, kommune, privat, osv).

Hun forklarer begrepet sosialt entreprenør slik: „Dette er innovatører som ser et sosialt problem og bruker virkemidler fra forretningsverden for å organisere, skape og lede en virksomhet for å få til en sosial endring som bidrar til å løse dette problemet. De er visjonære, kreative, besluttsomme, pragmatiske og samarbeidsorienterte. De utvikler nye løsninger på gamle problemer. De fungerer som brobygger mellom stat og enkeltpersoner/grupper, og bidrar til å modernisere velferdsstaten.“

Hensikten med nettverket er at de sosiale entreprenørene skal kunne benytte hverandres kompetanse og nettverk.

Ditt svar sendes til på e-post til: bitten@mothercourage.no

Kilde: Melding fra Facebookgruppen 'Nettverk for Sosialt Entreprenørskap'

Alternativt forslag til skattereform fra Cevea

Den progressive sentrum-venstre tenketanken Cevea gir innspill til regjeringens skattereform. Med skattekommisjonen har regjeringen og det borgerlige Danmark valgt å satse entydig på toppskattelettelser som løsningen på utfordringene i vårt moderne samfunn. Skattelettelser for samfunnets rikeste er presentert som politisk nødvendig – den eneste løsningen for å øke tilgang av arbeidskraft og for å styrke internasjonal konkurransevne.

Cevea mener ikke at Danmark verken på kort eller lang sikt skal konkurrere med omverdenen om lavere skatter, dårligere velferdstilbud og mindre likhet. Danmark må fortsette arbeidet med å modernisere den solidariske velferdsstaten og sikre økt arbeidskraft gjennom investeringer i infrastruktur, bedre helsestilstand, økt utenlandsk arbeidskraft og bedre utdanningsmuligheter, lyder det fra Cevea.

Les mer: www.cevea.dk

Micro Macro Monde – et bærekraftig eksperimentarium

I Frankrike, halvannen times kjøretur fra Paris, ligger et helt spesielt sted. Micro Macro Monde, Center for Radical Sustainable Innovation & Design. En gammel vannmølle beliggende på 7,5 vakre hektar. Designeren Niels Peter Flint, som gjennom 25 år har eksperimentert og utviklet bærekraftige produkt- og arkitektur konsepter, har her slått seg ned for en stor del av året sammen med andre oppfinnsomme, eksperimenterende og særdeles kreative designere, arkitekter, kunstnere, fotografer, filosofer, håndverkere og økologiske jordbrukere.

Micro Macro Monde er tenkt som et ekte eksperiment, en form for globalt mini nomade samfunn som henvender seg til alle de 'profesjonelt kreative' rundt om i verden. Alle dem som med Niels Peter Flints ord "har spesielt sterke behov for å se at det faktisk kan la seg gjøre å leve på nye og andre måter i en form for elegant pakt med naturen".

Les mer: www.exdl.com

Klima og økologisk jordbruk – utfordringer og muligheter

Klimaendringer er en av de største utfordringene for vår sivilisasjon, både politisk, teknologisk, sosialt og økonomisk. En utfordring hvor særlig det økologiske jordbruket har et stort ansvar for å finne gode bærekraftige løsninger

Av Michael Tersbøl

I industrisamfunnet er vi godt i gang med å tømme jordens indre for fossile energireserver og etterlate avfallet (CO₂) herfra i atmosfæren. Men en annen like vesentlig bidragsyter til global oppvarming er måten vi bruker jorden på. Skogrydning, oppdyrking av naturarealer, våtmarker med mer har frigitt store mengder CO₂ fra jordoverflaten. I tillegg kommer utslipp fra vår bruk av store mengder nitrogen gjødsel som gir utslipp av lystgass. Fra husdyrhold utledes metan, spesielt fra drøvtyggere.

I økologisk jordbruk er man opptatt av det ansvaret som hviler på landbruket. Her er det potensial for mange fornuftige løsninger som må utvikles og mobiliseres for at utviklingen skal snu. Samtidig må økologene finne et svar på det store spørsmålet: Bli klimaproblemene mindre om vi forbruker flere økologiske produkter og vi får flere økologiske landbruk? Svarene nå er nemlig både ja og nei.

Flere typer klimainnsats

Økologisk jordbruk bygger på flere produksjonsmetoder som er gunstige både for forebygging av klimaendringer og for tilpasning til de endringene som nå anses som uunngåelige. Lagring av karbon i dyrkbar mark og oppbygging av fruktbarhet er en sentral strategi innen økologi. Det gjøres ved å dyrke vekster som etterlater mer kullstoff i jorden, herunder bruk av ettervekster, grønngjødsel, nedgravning av halm og planterester med mer. Et annet kjennetegn ved økologisk jordbruk er den begrensede anvendelsen av nitrogen gjødsel. Det gir lavere produksjon av lystgass. Endelig har økologisk

jordbruk et mindre intensivt husdyrhold og dermed mindre utslipp av metan.

Det finnes klimaaktiviteter som økologer og konvensjonelle jordbrukere kan arbeide sammen om. Det er for eksempel større produksjon av bioenergi fra biogass: fra innhøsting av gress på enger og jorder, som en del av bevaring av naturen, og fra organisk innhegning plantet på miljøfølsomme arealer. Men det er også utviklingsretninger hvor økologer og det konvensjonelle landbruket langt fra er enige.

Det konvensjonelle landbruket vil øke avbrenning av halm i langt større grad enn det økologene finner forsvarlig sett ut fra behovet for å vedlikeholde jordens nitrogenlagre. Dessuten er det konvensjonelle landbruket interessert i å brenne fibre fra husdyrgjødsel. Her mener Økologisk Landsforening at husdyrgjødselen skal føres tilbake til den dyrkede jorden og slik bidra med både kullstoff og næringsstoffer.

Økologenes egne utfordringer

Det økologiske jordbruket har imidlertid også sine egne store utfordringer på klimaområdet. Ser vi det fra forbrukerperspektivet, så er utslipp av drivhusgasser pr. kg

En av utfordringene i jordbruket er å redusere metan-utslipp fra de økologiske kuene. Foto: Henrik Platz

Michael Tersbøl er Faglig utviklingssjef hos Økologisk Landsforening. Utdannet agronom i 1989 og har en fortid med undervisning, formidling og utviklingsprosjekter innen økologisk jordbruk, bl.a. fra Dansk Landbruksrådgivning, Landscentret. Michael er prosjektleder for fokusområdet Energi og klodens klima i Økologisk Landsforening.

*Biogass er en av de klimavennlige teknologiene, som både økologisk og konvensjonelt landbruk har store forventninger til.
Foto: Michael Tersbøl*

Hvilke tiltak kan gjøre økologisk landbruk mer klimavennlig?

CO₂-binding

- Handlingsplaner for CO₂-binding i bedriften
- Betaling for CO₂-lagring hos økologer
- Naturplaner og landskapsforvaltning med CO₂-binding

Biogass

- Biogass fra husdyrgjødsel og grønnjødsel
- Utnytte biomasse fra naturarealer, fra forbrukere, bedrifter og institusjoner
- Salg av biogass over naturgassnettet

Energiutnyttelse

- Varmegjenvinning og solceller
- Energibesparelser og fornybar energi
- Utvikle mindre energikrevende ugressdreperer

Klimavennlig drift

- Bedre vekselbruk med klimavennlige jordplaner
- Se på bedriften som et helt system
- Legge brakk grunn/skrinn jord

Dialog med forbrukerne

- Kjøp økologiske produkter med klimaprofil
- Endre forbruksvaner, mindre forbruk av kjøtt
- Mindre transport av økologiske produkter, kjøpe lokale produkter

Drivhusgasser

Kulldioksyd (CO₂)

Metan (CH₄), virker 21 ganger så kraftig som kulldioksyd

Lystgass (N₂O) virker 310 ganger så kraftig som kulldioksyd

Utslipp av drivhusgasser omregnes derfor til kg kulldioksyd (CO₂-ekvivalenter)

økologisk produkt ikke mye forskjellig fra et konvensjonelt produkt. Økologisk jordbruk har også i noen tilfelle en lav utnyttelse av det tilførte kvelstoffet i husdyrgjødsel, fordi økologer er avhengige av at kvelstoffet blir omdannet av jordens mikroflora før det kan brukes på vekstene. I denne prosessen kan det tapes kvelstoff, som heller blir til lystgass.

Endelig er det kvegholdet som normalt betraktes som å høre uløselig sammen med økologisk produksjon. Grovfor som gress og kløver er med på å gi et fruktbart vekselbruk slik at økologene også kan dyrke korn og andre planter på samme jorder. Utfordringen er hvordan senke metanutslippene fra de økologiske kuene, men også å finne andre måter å få økologisk plantedyrking til å fungere på, uten at det nødvendigvis er kuer med i systemet.

Med dette som bakgrunn er det meget påtrengende at den økologiske bevegelsen utvikler driftsformen så den på best mulig måte er med på å forebygge klimaendringer, og at forbrukerne ikke tviler på om de fremmer et klimavennlig jordbruk ved å kjøpe økologiske produkter.

Stort engasjement

Økologisk Landsforening har i 2008 hatt energi og klima som fokusområde i det faglige arbeidet. Som et ledd i dette har det vært holdt debattmøter, og en rekke mulige innsatsområder har kommet på bordet i løpet av debatten (se boks). Utbyttet fra fokusområdet er en større viten om hva som virkelig betyr noe for klimaet, og hvordan man best kan tilpasse produksjonen i mer klimavennlig retning.

Det er viktig å prioritere det at klimavennlige metoder ikke kommer i konflikt med andre av de hensynene som er iboende i den økologiske driftsformen, slik som dyrenes velferd, natur og miljø, produktkvalitet, arbeidsmiljø og jordens fruktbarhet. Inntrykket er imidlertid at det er store muligheter for å utvikle økologien parallelt både med hensyn til klima og de øvrige hensyn. Det helt store aktivum er at det er en stor motivasjon blant økologiske jordbrukere til å spille positivt og aktivt med i klimaarbeidet og utvikle de økologiske bedriftene på alle relevante områder. Økologiske bønder er utålmodige etter å få mer kunnskap om hva de konkret kan gjøre som jordbrukere, og de er parate til handling og forandring mot et mer bærekraftig og klimavennlig økologisk landbruk.

Matvarekrisen

– ingen enkle løsninger i sikte!

Strukturkrise på matvareområdet kan utvikle nye konfliktområder. Niels Johan Juhl-Nielsen skisserer forskjellige spørsmål og problemer krisen omfatter. En krise som vi er nødt til å ta stilling til

Av Niels Johan Juhl-Nielsen, Spesialrådgiver, cand.scient.adm. Niels Johan Juhl-Nielsen er aktiv i Social Forum-bevegelsen.

Uansett mulige forbedringer på verdensbasis, så befinner verden seg i en omfattende strukturell matvarekrise. Verdenslagrene er på bunn nivå. Det er skjedd voldsomme prisøkninger på korn og forprodukter. Ca. 1 milliard mennesker er underernærte. Over 30 land er ikke selv i stand til å brødfø sin egen befolkning som følge av konflikter eller klimaproblemer. I tillegg kommer det at en hurtig økende verdensbefolkning de neste årene vil presse på behovet for ytterligere produksjon, og matvareproduksjonen må dobles innen 2050.

Patent, monopol og biobrensel?

Prosenten av sultende mennesker i verden er i løpet av et halvt århundre redusert fra 36 til 15 prosent. Ikke minst i India og Kina er mange mennesker ført ut av fattigdommen. Men mange mennesker har dessuten fått muligheten til å utvikle levestandarden ytterligere, og dermed har matvanene også endret seg. Det medfører for eksempel en større etterspørsel etter kjøtt på verdensmarkedet. Det presser landbruksproduksjonen, fordi etterspørselen etter kjøtt samtidig øker etterspørselen etter korn til dyrefor. Det argumenteres i den forbindelsen også for nye kornsorter samt en foredling av de eksisterende (primært hvete, mais og ris) for at det skal oppnås større næringsverdi og sterkere resistens overfor sykdommer. De multinasjonale matvareprodusentene kjemper for patentrettigheter for på denne måten å få monopol på nye kornsorter og dermed etablere en absolutt avhengighet for bøndene. Med monopolpriser som konsekvens.

Et helt spesielt problem de siste årene har vært produksjonen av hvete og mais med henblikk på biobrensel. Det er anslått at av prisøkningene verden har opplevet for matvarer, kan 30 % henføres til biobrensel. Hva vi kan ha i vente, fremgår kanskje fra meldingen om at Syd-Korea gjennom en større virksomhet på Madagaskar

har sikret seg et areal på størrelse med Belgia for å kunne opprettholde matvaresikkerheten i Syd-Korea. I første rekke satses det på mais og oljepalmer.

Solidaritet og lokal forankring?

Overalt i verden har befolkninger reist seg i protest ikke bare mot prisstigning på matvarer, men også mot å være underlagt et stort samlet system som ikke grunnleggende synes å kunne løse alminnelige menneskers problemer her og nå eller i fremtiden. Fremfor å være prisgitt et globalt marked, argumenteres det i stedet for en øket lokal eller regional orientering og tilrettelegging av produksjonen. I tillegg kommer en gjeninnføring av prinsipper om solidaritet på bekostning av landbruksindustrien og dens lobbyvirksomhet.

Det er et krav fra for eksempel den internasjonale bondeorganisasjonen Via Campesina, at den intensive utnyttelsen av jorden og dyrene må stoppes. For det første må produksjon av korn til energi og bio-bensin stanses, fordi den er menneske- og naturfiendtlig. For det andre må det etableres et samlet avtalesystem lokalt, regionalt og globalt. Her skal retten til mat settes i høysetet, og det skal bygges på prinsipper om bærekraftighet, i stedet for den markedsbaserte økonomien som over mange år har drevet verden ut i en så stor og omfattende krise.

Bøndene, inklusive kvinner og barn, står dårlig rustet til å takle matvarekrisen og klimautfordringene. Mange hevder at det er alminnelige småbønder og deres landsbysamfunn som må styrkes. Disse utgjør for eksempel 2/3 av den afrikanske befolkningen. Men det er en lang vei å gå for å klare og snu utviklingen mot en landbruksproduksjon med vekst, sysselsetting i så vel den egentlige landbrukssektoren som i bearbeidingssektoren, som er viktig i kampen mot fattigdom. For verdens fattigste bønder er fortsatt blokkert i adgangen til de store mar-

„Det er anslått at av prisøkningene verden har opplevet for matvarer, kan 30 % henføres til biobrensel.“

kedene (regionalt og globalt). Det mangler teknologi, innovasjon, informasjon, utdanning og infrastruktur. Ja, det mangler også finansiering til en helt nødvendig landbruksutvikling.

Teknologi, marked og ledelse?

Konfrontert med verdens matvareproblemer har standardsvaret tradisjonelt vært tre: teknologi, markedsutvidelse og et globalt lederskap. Her inngår planer for innføring av genmodifiserte kornsorter og utvikling av nye kjernearealer til landbruk, for eksempel i Australia, Ukraina og Afrika.

Frihandel, dvs. uregulert handel, har fra representantene fra verdens ledende land i G8 og fra IMF, Verdensbanken og WTO igjen og igjen vært holdt frem som en grunnleggende forutsetning for utvikling. I dag lyder denne stemmen mindre overbevisende.

Det Internasjonale fødepolitiske forskningsinstitutt (IFPRI) utga høsten 2008 en omfattende rapport hvor det argumenteres for en kraftig økning i informasjon og utdanning for eksempel i de afrikanske landene, slik at helt elementær innsikt i sammenhenger og mulige verktøy kan utvikles. Men det endrer ikke det faktum at vi har å gjøre med en dyp, strukturell matvarekrise. Denne forverres av kriser på andre områder, for eksempel finanskrisen, klimautfordringer og sykdommer. Den ujevne og sammensatte utviklingen skjerper dessuten risikoen for konflikter.

Hvor begynne å løse et strukturproblem?

Forbedring av de eksisterende dyrkningsmetodene er en annen opplagt mulighet for å oppnå en større produk-

sjon fra landbruket. Også her står det konvensjonelle og det økologiske landbruket med hver sine løsningsforslag. Hva angår generelle landreformer er interessene også delte. Et styrende markedsprinsipp og en helhetsorientert tilretteleggelse etter bærekraftighetsprinsipper står overfor hverandre som motsetninger med varianter fra hele samfunns kaos, til samfunn som synes å være i gang med nasjonsoppbygging.

I det hele tatt er matvarekrisen, fra jord til bord, kjennetegnet ved mange av de samme trekkene som innenfor andre sektorer: Nord-Syd relasjonen, spekulasjonen, avhengigheten av et internasjonalt avtalesystem som er bygget opp rundt politikken i verdensbanken, det Internasjonale Pengefondet og verdenshandelsorganisasjonen WTO.

Som Nord-Syd relasjonen satte en struktur i kolonitiden, må også utviklingen i Syd i dag settes inn i en global sammenheng. Hvem kunne for 30 år siden ha forutsett Kinas innflytelse på utviklingen i Afrika? En kamp om naturressurser som ledsages av militære baser.

En taus tsunami på vei?

De økende matvareprisene er blitt betegnet som en "taus tsunami" med utsikten til hungersnød for mange millioner mennesker. Fra før sitter disse menneskene og landene deres fast i omfattende strukturproblemer. Globalt press på de globale ledere utløser først og fremst fromme hensiktserklæringer, slik også med FNs 2015-mål, som skal bidra til å redusere fattigdommen i verden. Men er ikke EUs landbrukspolitik med alle sine subsidier til europeiske jordbrukere et bra sted å begynne, hvis vi skal bidra til å bringe Syd ut av matvarekrise og fattigdom?

Tørken brer seg med klimaforstyrrelsene i verdens fattigste land. Klimakrisen er derfor med på å forverre matvarekrisen.

Hvorfor biodynamiske produkter – er det ikke nok at de er økologiske?

Hva får forbrukerne igjen for å velge biodynamiske varer og ikke 'bare' økologiske? Fra Foreningen for Biodynamisk Jordbruk har vi spurt over 100 personer i helsekostforretninger og på helsemesser om hva de forbinder med biodynamiske matvarer i forhold til økologiske

Av Klaus Loebr-Petersen, prosjektleder i Foreningen for Biodynamisk Jordbruk og medlem av Merkurs styre

Svarene i undersøkelsen peker alle i samme retning: Biodynamiske produkter er renere, sunnere, mer naturlige, hører til i en større helhet, vokser i mer fruktbar jord, det er et skritt videre i forhold til økologi. Biodynamiske produkter har altså et godt omdømme og salget øker. Det er det flere gode grunner til.

Økologisk og biodynamisk

En konkret grunn er at biodynamiske produkter har alle de økologiske fordelene (biodynamiske jordbruk og produkter er alle kontrollert etter de økologiske reglene) pluss de særlige biodynamiske: De er fremstilt ut fra et større antroposofisk helhetssyn på sammenhengene mellom jordbruk, mennesker og ernæringskvalitet. Biodynamiske bønder og gartnere arbeider bevisst med å pleie og forbedre jordens fruktbarhet ved å innhente krefter fra kosmos og produsere mat som gir næring til både kropp, sjel og ånd. De særlige biodynamiske preparater er essensielle midler som selv i nesten homøopatiske mengder harmoniserer jordiske og kosmiske krefter i jorden og plantene, og dermed i maten.

Den holistiske holdningen avspeiler seg i de interna-

sjonale Demeter-reglene, som på mange områder favner videre enn EU's økologiregler. Det gjelder for dyrkning, dyrehold og bearbeiding av produktene. Demeter-reglene er ikke på noen områder mer lempelige enn økologireglene.

Demeter-regler strengere

Demeter-reglene er ikke underlagt EU's økologiregler og kan derfor utformes slik som medlemmene i Demeter International, her blant annet den biodynamiske forening i Danmark, ønsker det. For eksempel er det forbudt å anvende nitrat og nitrit i Demeter-produkter. Økologikontrollen forbyr ikke bruken av disse stoffene i økologiske varer i Danmark, fordi nasjonale regler ikke må være strengere enn EU's økologiregler. I alt kan det anvendes 40 tilsetningsstoffer i økologiske varer mot kun 10 i biodynamiske. Økologireglene er blitt svekket på flere områder fra januar 2009, og mens Demeter-reglene samtidig har blitt strengere, har forskjellen økt.

En annen vesentlig forskjell er at det ikke må gjødsles med svineurin fra konvensjonelle jordbruk på biodynamiske jorder. Dette er en billig type gjødsel, som

ofte benyttes av økologer. Demeter-reglene forbyr det for å unngå forurensning fra rester av sprøytemidler, medisin og GMO-stoffer, som finnes i konvensjonell svineurin.

*Fruktdyrkning og frittgående griser passer godt sammen. Svinene på Verner Andersens fruktgård ved Slangerup tar seg av ugress, mose og nedfallsfrukt samtidig som de gir gjødsel og kjøtt.
Foto: Randi Pisani*

På Øko-dagen i april, når kuene slippes ut på jordene, besøker flere hundre mennesker Fejsing Demeter I/S ved Tønder.

Foto: Friedrich Hartung

Disse forskjellene gjør at biodynamiske produkter i enda større grad enn økologiske lever opp til forbrukernes forventninger om rene varer.

Smak av modenhet

Mat skal være sunn, samtidig som den skal gi nytelse til sansene våre. Vår smak- og luktesans skal næres for at vi skal bli godt ernært. De biodynamiske dyrkningsmetoder er kjent for å gi plantene en litt mer nyansert og karakterfull smak og aroma. Det henger sammen med deres modenhet og 'indre balanse'.

Det gjelder ikke minst for vin, hvor smak og aroma er helt avgjørende. Det har ført til at biodynamisk vin fra dyktige vinbønder på relativt få år har fått status som vin med høy kvalitet. Ordet biodynamisk er, med vinens hjelp, blitt et begrep som forbindes med omtanke, renhet og god smak. Mange får en opplevelse av sammenhenger mellom jordens fruktbarhet, veksternes indre balanse og livskraft og menneskenes helse. Og bio-dynamisk betyr nettopp livskraft.

Mer jord og indre balanse

Den biodynamiske dyrkningsmåten gir en sunnere jord som er mer næringsrik og har mer biologisk liv enn konvensjonell og økologisk dyrkning. Det er den metoden som best egner seg til å bygge opp jordens humusinnhold, og og dermed legge grunnlaget for god fremtidig fruktbarhet. Det er vitenskapelig påvist i flere sammenlignende langtidsforsøk, så her står biodynamikken på sikker grunn med sine argumenter for metoden.

Når det dreier seg om å bevise at biodynamiske matvarer er sunnere enn konvensjonelle og økologiske, er dokumentasjonen derimot ikke på plass. Det er mange undersøkelser som peker i denne retningen, men det er foreløpig kun indisier og ikke beviser. De biodynamiske produktene har generelt en bedre 'indre balanse' og livskraft. Dette kan undersøkes ved hjelp av vitenskapelige metoder, som biokrystallisasjons- og stigbildemetodene. Dette er metoder som bla. benyttes ved aurfotografering. Metodene er utviklet for nettopp å kunne se 'inn i' produktene og få et bilde av deres livskraft. Erfaringene viser at biodynamisk dyrkede planter generelt gir bedre

bilder, dvs. mer harmoniske, enn de økologiske. Og betydelig bedre enn konvensjonelt dyrkede matvarer. Teorien er at produkter som gir harmoniske bilder er sunnere mat enn produkter med mindre harmoniske bilder.

Metodene gir en dypere forståelse av begrepet matvarekvalitet, og hvordan denne henger sammen med jorden, gjødslingen, de biodynamiske preparatene, såtidspunkter og arter. De kan også vise hvordan produktenes indre balanse påvirkes av forskjellige bearbeidingsmetoder som homogenisering, formaling, pasteurisering og bestråling.

Av andre forskjeller på økologisk og biodynamisk praksis kan nevnes Demeter-reglens forbruk mot å avhorne kalver (hornene er viktige organer og har betydning for dyrenes fordøyelse og tilsynelatende også for melkens kvalitet), bestråle grønnsaker med UV-lys (virkningen på ernæringskvaliteten er ukjent), bruke nanoteknologiske stoffer (farlige for miljø og helse) og dampbehandling av jorden mot ugress (dampen dreper også mikroorganismer). Alt sammen for å sikre miljøet og forbrukernes helse best mulig.

Økologisk dyrkning og økologiske produkter er et stort og viktig skritt i den riktige retningen. Biodynamiske er enda noen skritt videre. De skrittene får man glede av, og er med og støtter, når man velger Demeter-produkter.

Foredling i det biodynamiske

Biodynamiske gartnere og frøelskaper arbeider med å foredle sorter grønnsaker, krydderurter og korn ut fra et antroposofisk helhetssyn på hva som gir menneskene best ernæring. Foredlingen skjer med tradisjonelle og med særlige biodynamiske metoder uten å manipulere med plantenes celler eller DNA. Demeter-reglene har som det første regelsettet forbudt bruken av de såkalte CMS-hybrider, som fremstilles med genteknologiske metoder. Metodene er 'GMO-liknende', men er på grunn av juridiske finesser allikevel tillatt uten GMO-kontroll. CMS-hybrider kan brukes av økologer, og det dreier seg her spesielt om kålarter.

Er økologisk jordbruk for lite dynamisk?

Det ligger mye god vilje bak det som kalles økologisk jordbruk, men det er spørsmål om dagens regelverk er et hinder en videre utvikling av et levedyktig landbruk

Av Arne Øgaard

Ved kunstgjødselens innføring i begynnelsen av forrige århundrede ble mange bekymret. De hevdet at maten ikke smakte som før, at ernæringsverdien avtok og at husdyrenes fruktbarhet ble svekket. Ut fra ulike observasjoner oppstod ønsker om å utvikle jordbruksformer som ikke var avhengig av kunstgjødsel (industrielt fremstilte nitrogensalter). Engelskmannen Albert Howard startet et arbeidet i India som ble videreutviklet av Eve Balfour i England. I Frankrike oppstod Lemaire-Buché metoden. Sveitseren Hans Müller inspirerte mange med sitt organisk-biologiske jordbruk og sist men ikke minst oppstod det biologisk-dynamiske jordbruket etter en serie foredrag Rudolf Steiner holdt i Koberwitz i 1924. Frem til 1970-tallet ble disse jordbruksformene kalt alternative. De ble drevet i et ganske begrenset omfang og produktene ble solgt enten direkte fra gården eller gjennom Helios og helsekostbutikker. Utover på 70-tallet ble mange oppmerksomme på truslene mot den økologiske balansen. Flere ville drive et jordbruk som var økologisk forsvarlig, og et økende antall forbrukere ønsket å kjøpe disse produktene. Selv politikerne ble villige til å støtte alternative jordbruksformer, og de store matvarekjedene ble interessert. Det hele ble mindre oversiktlig. Mange fryktet at noen ville lure forbrukerne i dette voksende markedet, og det ble utarbeidet et eget merke og kontrollsystem som i Norge forvaltes av Debio.

Rettslivets farer

Det som i begynnelsen ble kalt alternativt jordbruk var en åndslivsimpuls, et ønske om å utvikle nye og livskraftige jordbruksformer. Når reglene skulle utarbeides ble det et rettslivsarbeid. Et regelverk måtte fastsettes, slik at det både tilgodeså mest mulig av tradisjonene i de alternative jordbruksretningene og den kunnskapen som fantes i naturvitenskapen. Etter hvert klarte man å samle seg om regler for hva som kunne selges som økologiske

dyrkede produkter. Dette er altså ikke en oppskrift for hvordan jordbruket skal drives, men en forsikring om at produktene er dyrket innenfor bestemte retningslinjer. Vi er ennå ikke kommet så langt at vi kan si noe fullstendig objektivt om hva som i en hver situasjon vil være den beste formen for jordbruk.

Det er viktig med regler i flere sammenhenger, men når reglene skal fastsettes slik at alle skal ha med det de opplever som viktig, kan regelverket bli for omfattende. Når jeg ser mange av de nye reglene som dukker opp,

blir jeg ofte bekymret for om de kan begrense den videre utviklingen ved å gjøre det vanskelig å drive et jordbruk som er til å leve av. Dette gjelder spesielt i et land som Norge, med små gårder og en kort og ofte kald vekstsesong, hvor mange bønder sliter med å klare seg økonomisk

Tre former for kunnskap

Det er også et spørsmål om alle reglene er like godt begrunnet. De bygger i prinsippet på tre ulike former for kunnskap. På naturviten-

skapelig forskning og teori, på ren erfaringsinnsikt og på den spirituelle innsikten som var bakgrunnen for det biologisk-dynamiske jordbruket. Å forholde seg saklig til disse tre kunnskapsformene på en gang er en stor kunst. Når ulike retninger møtes, kan det lett oppstå dogmatisme innen alle disse kunnskapsformene. Mange vil forsvare det de er vant til å tenke på som riktig. Men i et fritt møte mellom de tre kunnskapsformene kan det også oppstå ny og viktig erkjennelse.

For å belyse problematikken tar jeg et eksempel fra mitt eget fagfelt, ernæringslæren.

Interessen min for dette faget begynte med noen italienske gulrøtter som var totalt uten smak og som ga meg en opplevelse av tomhet. Senere ble jeg mer bevisst hvordan ulike matvarer virket på meg, og i forhold til mat som var dyrket biologisk-dynamisk eller økologisk hadde jeg ofte en opplevelse av at det var mat som

„Innen naturvitenskapen har mange forsøkt å finne en forklaring på slike opplevelser og de har analysert proteiner, sukkerart, vitaminer, mineraler, antioksidanter og lignende stoffer.“

virkelig ga meg noe. Mange mennesker har beskrevet lignende erfaringer. Innen naturvitenskapen har mange forsøkt å finne en forklaring på slike opplevelser, og de har analysert proteiner, sukkerartet, vitaminer, mineraler, antioksidanter og lignende stoffer. I noen forsøk har det vært tydelige forskjeller, mens det i andre ikke har vært forskjeller som er større enn de som oppstår på grunn av variasjoner i klima, jordsmonn, vannforhold, sorter, høstningstidspunkt osv.

Et sentralt utgangspunkt for det biologisk-dynamiske jordbruket er Rudolf Steiners utsagn om at menneskets viljekraft vil bli svekket hvis vi spiser mat som er dyrket med lettøselige nitrogensalter. Han knyttet ikke denne kraften til et spesielt stoff, men antyder at det har å gjøre med hvordan bestemte stoffer er forbundet med hverandre i veksten.

Hva mennesker erfarer er viktig, menneskekroppen er det mest fintfølede av alle måleinstrumenter. Det

er selvsagt også viktig med kunnskap om de naturvitenskapelige målingene, men å kjenne til Rudolf Steiner åndsvitenskaplige forskningsarbeid kan åpne opp for erkjennelse av større sammenhenger enn de som er tilgjengelige gjennom naturvitenskapelige metoder.

Nødvendig med fritt åndsliv

Ved å forholde seg til aktivt til disse tre kunnskapsformene er det mulig å arbeide seg fremover mot en mer helhetlig verdensoppfatning. Men dette må skje i et fritt og frodig åndsliv og ikke i tilknytning til rene rettsforhandlinger. Å legge grunnlaget for et slikt åndslivsarbeid er nødvendig for finne fram til et jordbruk som også for fremtiden vil være det beste for mennesker, husdyr, planter, jordsmonn og miljøet som helhet. Det kan ikke være en standardoppskrift, men et jordbruk som vil være tilpasset virkeligheten på hver individuelle gård.

Vinglede og solidaritet i Halkær

I det vakre Halkær Ådal i Himmerland driver Peter Søndergaard sitt vinfirma. Gleden over vinen er knyttet til økologi, solidaritet og kvalitet. Også selv om holdningene blir utfordret underveis

Som vinimportør skal utstyret være i orden. Det krever dedikasjon og høystettede, romslige glass for å kunne fordype seg i fargen, smaken og duften fra de nye vinene. Foto: Henrik Platz

Av Henrik Platz, redaktør

Halkær Vin begynte ved et tilfelle. Det lokale økologiske kulturhuset Halkær Kro manglet en vinleverandør. Peter Søndergaard tok kontakt, for han hadde lenge vært interessert i vin, kvalitet og eksperimenter.

„Da jeg gikk i lære som kjøpmann var sjefen bitt av en 'ordentlig vinbasill', og hjemme eksperimenterte min mor med løvetannlikør, hylleblomstvin, mjød og øl. Det var ordentlig spennende“, minnes Peter Søndergaard.

Senere begynte han i praksis som økologisk jordbruker på Svanholm Gods. Svanholm importerte vin fra landbrukskooperativer i Portugal. For hver flaske solgte vin ble det gitt 1 kr. til den portugisiske landarbeiderforeningen. Svanholm begynte også å importere vin fra Spanias eldste økologiske vinprodusent Albet i Noya, hvor to brødre hadde startet økologisk produksjon på oppfordring fra dansk side.

„Jeg synes det var spennende å blande vin, solidaritet og økologi. Så ganske raskt var jeg like mye inne på vinlageret som ute på jordene“, forteller Peter Søndergaard.

Glede og sanselighet

Vin skaper glede og sanselighet i begge ender av produktet. De økologiske vinbøndene er stolte av foredlingen sin. Forbrukerne er glade og forventningsfulle, fordi vinen ofte er forbundet med en festlig eller hyggelig begivenhet. Samtidig har både vinbønder og forbrukere gjort seg flere tanker om produktene og de har blitt mer bevisste i forhold til det at vinen er økologisk. Med de siste årenes produktutvikling er det blitt mulig å kjøpe økologisk og biodynamisk vin av god kvalitet. Ganske annerledes enn for 15 år siden, hvor det med Peter Søndergaards egne ord „godt kunne være noe ordentlig søl“.

Det begynte med 12 kasser vin fra Albet i Noya i 2001, og siden har den ene flasken tatt den andre. I dag lever Peder Søndergaard av å importere og selge økologisk vin. Samtidig har Albet i Noya i Spania vokst til en vingård på 90 hektar med eksport over hele verden. For Peter Søndergaard med sine interesser, passer det veldig

godt når det viser seg at tingene henger sammen med hverandre.

Fairtrade på vinmenyen

Et godt forhold til leverandørene er viktig for Peter Søndergaard. Det er gjennom dette at han har fått i stand import av økologisk fairtrade-vin fra Syd-Afrika. Det har lenge stått på ønskelisten hans, etter tiden med solidaritetsvin på Svanholm:

„På videregående skole skrev jeg oppgave om apartheid og Nelson Mandela, og jeg har alltid lett etter muligheter til å få dette til å henge sammen med det jeg driver med forøvrig. Så stod Stellar Winery der plutselig en dag, og jeg kunne begynne å importere vin fra Syd-Afrika,“ forteller Peder Søndergaard.

Historien om Stellar Winery er interessant. Det er som regel bøndene som henvender seg til Fairtrade Labelling Organizations (FLO)/Max Havelaar for å bli fairtrade-godkjent. Med Stellar var det helt motsatt. En gjeng brødre eide et stort landbruk med matdruer og grønnsaker. Hver morgen hentet en av brødrene landarbeiderne i en stor lastebil med åpent plan og kjørte dem inn på farmen. En dag i 1987 skulle lastebilen kjøre over en bro. Broen mistet kontrollen over bilen, som endte i elven. 53 mennesker inkludert broen mistet livet.

De omkomne var alle familieforsørgere. For å hjelpe de etterlatte familiene satte brødrene et hjelpearbeid i system. De hadde også en del matdruer som de ikke fikk solgt, og de fikk idéen om å lage vin av dem. Det ble en mye bedre business ut av det enn med matdruene. FLO/Max Havelaar hørte om bedriften, og dette ble startskuddet på en omfattende utviklingsprosess. I dag er Stellar Winery den største FLO/Max Havelaar godkjente produsent av vin i Syd-Afrika.

Malurt i vinbegeret

Økologi, solidaritet og kvalitet er på plass i Peter Søndergaards vinfirma. Derfor var det litt av en overraskelse da Forbrukerrådet i november i fjor skrev til ham om at de hadde funnet sprøytemiddelrester i en av hans økologiske fairtradeviner fra Syd-Afrika. Dog i så små mengder at det ikke tydet på bevisst bruk av sprøytegift, men mer at restene stammet fra sprøytinger på konvensjonelle naboer. Men restene var der, og testresultatet ble offentliggjort i forbrukermagasinet Tænk.

Den første tanken hos Peter Søndergaard var: „Det var da som s... Kan dette virkelig stemme?“ Han gikk straks i gang med å prøve og finne ut av dette. Først kontaktet han Fødevareregion Nord, videre alle forhandlere og ba dem fjerne vinen fra hyllene inntil det ble mer klarhet i saken.

Stellar Winery var helt sikre på at det ikke ble sprøytet på jordene deres. Peter Søndergaard fikk for egen regning foretatt en ny undersøkelse gjennom Fødevareregion Nord, fordi han ikke kunne få opplyst de nøyaktige detaljene i Forbrugerrådets undersøkelse for dermed selv å vurdere restresultatet. Testen var negativ, – det var

Om Peter Søndergaard

Peter Søndergaard (f. 1963) er født og oppvokst i Vesthimmerland på en konvensjonell gård med 40 kuer, 100 griser og 100 høns. Fra barnsben av ble han oppdratt med en helhetlig tankegang og fokus på ordentlige råvarer. Langt før det overhodet var noe som het økologi. Bestemoren hans bodde på gården. Faren hans holdt øye med at de unngikk viperedene og lerkeredene når de luket i åkrene. All maten var hjemmelaget, og alt kunne brukes til noe.

Peter Søndergaard er litt av en altmuligmann. Utdannet kjøpmann, økologisk jordbruker, skolelærer og med en alternativ ernæringsutdannelse fra Krop & Kost skolen. Før han etablerte Halkær Vin arbeidet han med bærekraftig utvikling av landområdet i Halkær Ådal. Han bor i Halkær med sin kone og tre barn.

ingen sprøytemiddelrester i vinen fra Syd-Afrika. I løpet av kort tid var vinen tilbake i hyllene hos forhandlerne.

Verden er ikke et ideelt sted. Der hvor det er gunstig å dyrke økologiske druer, er det også gunstig å dyrke konvensjonelle druer. Når vinden blåser under sprøytingen på de konvensjonelle jordene, kan vinden i noen tilfelle drive sprøytemidlene over på de økologiske områdene. Dette kjenner vi til her hjemme også, når vi kjører en tur på landet og merker en bittersøt eim av sprøytemidler.

„Det var veldig irriterende at Tænk ikke samtidig testet konvensjonelle viner, da 95 % av verdens vinmarker blir heftig sprøytet. Det satte meg i en riktig kinkig situasjon“, sier Peter Søndergaard.

Andre undersøkelser har vist at det er sprøytemiddelrester i konvensjonell vin. Samtidig er det et faktum at vindruer er det som sprøytes nestmest innen EU, kun forbigått av poteter. Annen frukt som epler, pærer og sitrusfrukter kommer inn på tredjeplass. Økologi er derfor ikke en garanti for giftfrihet i produktet. Det er en garanti for at det ikke blir anvendt gift på de økologiske jordene.

Halkær Vin tilbyr et bredt sortiment på over 140 forskjellige viner fra 12 forskjellige land. Alle i økologisk kvalitet.

Foto: Henrik Platz

Kultur gjør folk bevisste

Heldigvis er salget tilbake på det normale nivået for Halkær Vin. Peter Søndergaard får ros fra forhandlerne for sin måte å takle situasjonen på. Alt i alt har krisen derfor styrket virksomheten hans.

„Etter min mening er det meget høy troverdighet i Max Havelaar. De har taklet saken om fairtrade te som verserte i mediene, meget godt. De har vært åpne og lydhøre. Det kan kun gå for sakte når det gjelder å få utviklet fairtrade og økologi“, mener Peter Søndergaard.

På Stellar Winery har fairtrade betydd bedre boliger, utdanning, skoleprosjekter og demokrati på arbeidsplassen. Uten fairtrade hadde de bare fått til halvparten av dette. I dag eier arbeiderne 15-20 % av virksomheten. Forbrukermagasinet Tænk har senere besøkt Stellar Winery og dokumenterer de gode arbeidsforholdene sammenlignet med den konvensjonelle vinproduksjonen i Syd-Afrika, som foregår under ganske urimelige vilkår (se Tænk, mars 2009).

Peter Søndergaard arbeider ufortrødent videre med sin økologiske fairtrade vin. Selv om det er mange bremseklosser med byråkrati, monopoler, tollpapirer, handelsbarrierer og besværligheter. Og nå også negativ omtale.

De siste årene er det stadig større fokus på økologisk og biodynamisk vin, og Peter forventer at vi hittil bare har sett begynnelsen på interessen for kvalitetsvin produsert uten bruk av sprøytemidler.

„Det er kjærligheten til ordentlige matvarer, kvalitet og andre levende organismer som skal drive dette fremover. Det handler om kultur, og veien inn dit går gjennom følelsene våre. For det er kulturen som gjør folk bevisste. Det var her det hele begynte, med vinen på Halkær Kro“, sier Peter Søndergaard.

Om Halkær vin

Halkær Vin ble etablert i 2001 og tilbyr et bredt sortiment på rundt 140 forskjellige viner, – røde, hvite, rosé og musserende, fra 12 forskjellige land. Alt er i økologisk kvalitet. Flere av vinene er også biodynamiske eller fairtrade. Merkene er bl.a. Albet i Noya, Spania (økologisk), Stellar Winery, Syd-Afrika (økologisk og fairtrade) og La Raia, Italia (biodynamisk). Vinene forhandles i spesialforretninger, helsekostforretninger og utvalgte Brugser og dagligvarebutikker. 75% av vinen selges i Stor-København, 20% i Århus og de siste 5% i Halkær og omegn. I 2008 økte salget med 35%.

Les mer:

- www.halkaervin.dk
- www.halkaer.dk
- www.taenk.dk
- www.maxhavelaar.dk
- www.godset.dk
- www.stellarorganics.com
- www.albetinoya.com

Halkær Vin er kunde i Merkur.

Finanskrisen ga løft for alternative banker

I et år der mange banker og finansinstitusjoner har vært ute i hardt vær, har de alternative bankene i Europa merket økt tilstrømning av nye kunder. Dette gjelder også Cultura Bank. Med strenge selvpålagte likviditetskrav kom banken trygt gjennom høstens og vinterens turbulens og fikk sitt hittil beste driftsresultat.

Cultura har siden etableringen for 12 år siden ønsket å fremme en bankkultur som setter andre verdier foran hensynet til maksimal avkastning. Cultura Bank er alene i Norge om å publisere hva pengene lånes ut til. Dette skaper solidaritet og tillit mellom låntakere, innskytere og grunnfondsbeveiere, som alle har interesse av at gode prosjekter ser dagens lys og overlever, også i krisetider. Denne verdibaserte bankvirksomheten er etter vår oppfatning fremtidens måte å drive bank på.

Nytt fokus på verdier

På mange måter har finanskrisen vært nyttig. Den har fått mange mennesker til å få øynene opp for hva konsekvensene kan bli når grådigheten tar overhånd. I november 2008 sendte 7 alternative banker i Europa – deriblant også Cultura Bank - ut en felles pressemelding med forslag til nytt rammeverk for finanssektoren.

Noen av de viktigste punktene er at bankene må innrette seg på å tjene behovene til realøkonomien og at finansielle instrumenter som ikke tjener realøkonomien må nedbygges.

Finansnæringen må underlegges regler om transparens, slik at alle deltakere i markedet

kan skaffe seg rede på bakgrunn og sammenhenger i banker, forsikringselskaper og meglerhus.

Publikums langsiktige interesser må gå foran aksjeeiernes interesser.

Produktene som tilbys må være forståelige, og det trengs folkeopplysning om økonomiske sammenhenger.

God vekst

Cultura Bank igjen hatt et år med god vekst i både innskudd og utlån, og så vel driftsresultatet som resultat etter tap og skatt, ble det beste hittil i bankens 12 årige historie. Siden banken baserer sine utlån på egenkapital og innskudd fra kunder og ikke er involvert i verdipapirhandel, har den bare indirekte vært berørt av de store urolighetene i bank- og kredittmarkedet.

Cultura har fått økt oppmerksomhet i media i 2008, blant annet med innslag på Dagsnytt 18 og i P2's program „På livet laus“. Det har vært en markert større pågang fra nye kunder siste halvår 2008. Dette bekrefter erfaringen fra tidligere, at negativt fokus på hendelser ellers i bankverdenen gir økt kundetilgang for Cultura Bank,

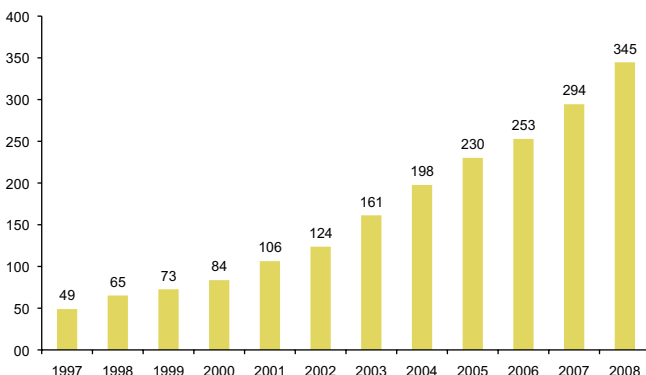
fordi vi oppfattes som den eneste banken som er grunnleggende forskjellig fra de andre.

Banken har i løpet av 2008 styrket bemanningen med 2 årsverk i kundeavdelingen.

Miljøarbeid

Cultura Bank ble sertifisert som Miljøfyrtårn i 2007. Dette forplikter til et kontinuerlig arbeid for å finne forbedringsområder. I 2008 var en av de viktigste miljøforbedringene overgang til elektronisk arkivering av rapporter fra banksystemet, slik at behovet for papirutskrifter ble kraftig redusert og det ble mindre støv i inneluften. Et annet forbedringspunkt var bytte av leverandør av renholds- og kantinetjenester, slik at rengjøringen nå foregår uten kjemikalier, med bare mikrofiber og vann.

Gjennomsnittlig forvaltningskapital Cultura Bank, 1997–2008 (millioner kroner)

Medarbeiderne i Cultura Bank, fra venstre bak: Stian Torstenson, Kjell Fredrik Løvold, Bjarne Hjertholm, Lars Hektoen, Ingvald Angell, Diana Veidmane-Lampe, Morten Blaauw, Christina Andersson, Torstein Dyrnes og Camilla Gjetnes. Foran, fra venstre: Gro Sissel Taraldrud, Arve Gjetnes, Jannike Østervold, Heidi Stevens, Alice Nyamogo, Christine Bakke og Yvonne Ødegaard. Ikke til stede: Gerd Berge og Bjørn Lønnum Andreassen (Trondheim).

Et utvalg av Cultura Banks utlånsprosjekter i 2008

Banken har utlånsprosjekter i de fleste fylker. Økologisk jordbruk og skoler/barnehager er de største områdene.

Banken har en samarbeidsavtale med det Europeiske Investeringsfondet (EIF) om en garantiordning for lån til små og mellomstore bedrifter (beløp inntil 25.000 Euro).

Noen av prosjektene som mottok lån og kreditter i 2008:

Økologi og miljø

- Foldsæ AS (Fyresdal kommune) driver økologisk gårdsbruk hovedsakelig med melkeproduksjon. Den tidligere landbrukskolen tilbyr nå videregående steinerskole med naturbrukslinje og fordypning i økologisk byggefag.
- Hurdalssjøen økologiske landsby. 50 barn og voksne holder på å bygge opp landets første økolandsby.
- Levende Landskap MNLA (Oslo) er et foretak drevet av landskapsarkitekt Nina Birgitte Bentzen. Hun designer og planlegger alt av utearealer, der naturelementene benyttes både som verktøy og arena (Lån med EIF-garanti).
- Biler for alle AS (Kragerø). Bildelingsordning som passer også på mindre steder.

Omsorg, terapi

- Stiftelsen Grobunn (Stange). Gårdsbruk som tilbyr bo- og arbeidstrening for psykisk utviklingshemmet ungdom.
- „Din Helse – Klinikken for alle“ er en nystartet alternativ klinikk i Sarpsborg sentrum. Eier, Vibeke Sætherskar, er utdannet homøopat og offentlig godkjent akupunktør (Lån med EIF-garanti).

Pedagogisk virksomhet

- Steinerskolen i indre Østfold (Askim) (1.–10. klasse)
- ArunA-Akademiet har fått lån til kjøp av kursgård på Ilseng, syd for Hamar.
- Steinerskolen i Bærum (barnehage, 1.–10. klasse og videregående)

Kunst, kultur og håndverk

- Nordic Black Theatre er en stiftelse som driver teaterbåten MS Innvik. Båten ligger i Oslo havn, og tilbyr et kulturelt mangfold innen teater og musikk og dessuten overnatting, servering og utleie av lokaler.
- Seilmaker Abbas Ibrahim har eget verksted i Tønsberg hvor han syr og reparerer alt innen båttrek, presenninger og markiser. (Lån med EIF-garanti)
- Naghma Naeem – driver systue i Drammen med skreddersøm, reparasjoner og salg av pakistanske stoffer. Spesialitet: Dåpskjoler og bunadposer med monogrammer. (Lån med EIF-garanti)
- Asbjørn Dagestad AS (Oslo) – Skomaker som selger og reparerer kvalitetssko.
- Hoodlum Workshop (musikk)
- Romlaboratoriet AS er et arkitektkontor med sterk miljøprofil. Initiativtakere er Bente Opdal og Henriette Wold.

Produksjon og distribusjon av økologiske produkter

- Brit-Marit Aasheim driver et enkeltmannsforetak som produserer et miljøvennlig universalrengjøringsmiddel uten skadelige stoffer og allergener. Såpen kalles Aladdin Universal, og inneholder bare miljøvennlige nedbrytbare såpestoffer og eteriske oljer.
- Den Gode Baker AS (Stokke) er et tradisjonelt håndverksbakeri som produserer både økologiske og biodynamiske produkter av ferskmalt mel.

Andre mikrolån til småbedrifter med garanti fra EIF

- Mama Siakeh - Mama Beauty Salong i Tønsberg – eneste frisørsalong i Vestfold som driver med afrikansk hårfisering med fletting.

Glade lam og frie griser på Foldsæ.

Den Gode Baker bruker bare ferskmalt mel i produksjonen.

Utlån fordelt på formål	2008	
	1.000 kr	%
Økologisk jordbruk	34 551	13,5
Miljøprosjekter	22 655	8,8
Annen forretningsvirksomhet	5 960	2,3
Mikrokreditter	2 346	0,9
Økosamfunn og samtun	5 957	2,3
Økobygg	2 139	0,8
Pedagogisk virksomhet	46 384	18,1
Omsorg	13 499	5,3
Medisin, terapi	3 916	1,5
Kulturell virksomhet	17 725	6,9
Øvrige allmenntilrette prosjekter	29 390	11,5
Sum allmenntilrette formål	184 524	72,0
Boliglån	70 442	27,5
Andre lån til private	1 165	0,5
Sum utlån	256 130	100,0

Det er skilt mellom allmenntilrette formål og andre lån. Under andre lån finner vi hovedsakelig boliglån til kunder som benytter Cultura Bank som hovedbankforbindelse. Boliglån skal ikke overskride 1/3 av samlet utlån.

Resultatregnskap

(i hele 1.000)

	2008	2007
Mottatte renteinntekter på innskudd i banker	4.812	3.934
Mottatte rente- og provisjonsinntekter på utlån til kunder	16.760	10.910
Betalte renter og kostnader på innskudd fra kunder	5.967	2.990
Netto rente og kredittprovisjonsinntekter	15.605	11.854
Provisjonsinntekter og inntekter på utførte banktjenester	4.660	4.297
Provisjonskostnader og kostnader ved banktjenester	1.811	1.814
Andre inntekter	98	53
Netto andre driftsinntekter	2.947	2.536
Sum netto driftsinntekter	18.552	14.390
Lønn og generelle administrasjonskostnader	11.085	9.329
Avskrivninger på bankens eiendeler	1.253	1.545
Andre driftskostnader	1.603	1.128
Sum driftskostnader	13.941	12.002
Resultat før perioden før skatt og tap på utlån	4.611	2.388
Tap og avsetninger til tap på utlån og garantier	1.868	377
Skatt på ordinært resultat	797	507
Resultat før perioden	1.946	1.504
Disposisjoner:		
Renter på grunnfondsbevis	1.200	873
Gaver	100	70
Overført til Sparebankens Fond	646	561
Sum disposisjoner	1.946	1.504
Balanse	31/12/2008	31/12/2007
(i hele 1.000)		
Kontanter og innskudd i banker	105.582	80.988
Utlån	253.583	211.788
Obligasjoner	807	
Aksjer og andeler	2.024	1.750
Driftsmidler	7.094	6.854
Andre eiendeler	1.326	1.369
Sum Eiendeler	370.416	302.749
Innskudd	322.143	258.170
Diverse annen gjeld	5.408	3.903
Sum Gjeld	327.551	262.073
Innskutt grunnfondsbeviskapital	39.786	38.243
Sparebankens fond	3.079	2.433
Sum Egenkapital	42.865	40.676
Sum Gjeld og Egenkapital	370.416	302.749
Garantiforpliktelser	13.149	7.030

Inntekter og kostnader

Banken hadde ved årsskiftet lånt ut 81 % av innskuddene mot ca. 82 % i fjor. Rentenettoen er forbedret fra 11,85 mill kr til 15,6 mill kr, en økning på hele 31 %. Foruten et høyere utlånsvolum fikk banken en bedre avkastning på likviditetsreserven, som er plassert i sentralbanken. Netto andre driftsinntekter, som hovedsakelig består av gebyr- og provisjonsinntekter, utgjorde ca. 2,9 mill kr. Totale driftsinntekter økte fra 14,4 til 18,5 mill kr. Personalkostnader utgjør den største utgiftsposten. Lønnskostnadene økte fra kr 4,7 mill til kr 5,9 mill. Dette skyldes, foruten generelle lønstillegg, at antall ansatte økte med to personer. Totale løns- og administrasjonskostnader økte til 11,1 mill kr fra 9,3 mill kr året før. Lønnskostnadene tilstrebtes holdt på et nøkternt nivå.

Periodens tapskostnad ble kr 1 868 097. Tapskostnadene er sammensatt av realiserede tap samt økning i avsetninger for å møte mulige fremtidige tap.

Resultat før skatt og tap på utlån ble et overskudd på kr 4,6 millioner. Etter skatt og tapskostnader ble resultatet på kr 1,9 millioner.

Innskudd, egenkapital og utlån

Innskuddsveksten var på 21 % fra året før og utlånsvæksten på i overkant av 20 %.

Kundetilgangen i 2008 har vært bedre enn noen gang tidligere, med i overkant av 700 nye kunder i løpet av året.

Banken er fortsatt en av landets minste, men har frem til 2008 årlig hatt en jevn og god vekst på mellom 15 og 25 prosent. Da Cultura startet sin virksomhet som bank 1. januar 1997 var forvaltningskapitalen 41 millioner kroner. Pr. 31.12.08 var den 370 millioner, en økning på 22,5 % fra året før.

Egenkapitalen utgjorde pr. 31.12.08 11,6 % av forvaltningskapitalen. Benyttes risikovektet kapital, var egenkapitaldekningen 17,4 %. Minimumskrav til risikovektet egenkapital for banker er 8 %. I forhold til bankens risikoprofil anses egenkapitaldekningen tilfredsstillende, og det er ikke planlagt å hente inn ytterligere kapital i 2009.

Culturaprisen 2008 gikk til Debio

Debio fikk prisen for sitt arbeid med å utvikle økologisk landbruk og forbruk i Norge. Debio laget det første regelverket for økologisk produksjon i Norge, og grunnla og har videreutviklet sertifiseringsordningen for økologisk produksjon og foredling. Debio er juridisk eier av Ø-merket, som nyter stor tillit blant forbrukerne.

Culturaprisen skal gå til en gruppe eller bedrift som har fremhevet seg på det økologiske og/eller det sosiale området.

Prisen, som fra 2008 er på kr 25.000, er tidligere tildelt Utviklingsfondet, Stiftelsen Kolibri, Det økologiske hus, Max Havelaar, Økopomorka og Erna og Trygve Sund.

Fra venstre: Banksjef Lars Hektoen, daglig leder i Debio, Gjermund Stormoen og daglig leder i Oikos, Reidar Andestad. Foto: Borgny Berglund

Samarbeidspartnere

Cultura Bank samarbeider med Redd Barna, WWF-Norge, Regnskogsfondet, Framtiden i våre hender (FIVH) og Kvinne- og Familieforbundet om støttekonti, til inntekt for de respektive organisasjoners arbeid. Støttekontoen er en sparekonto, med 12 gebyrfrie uttak i året. Cultura Bank gir hvert år et bidrag til den ønskede organisasjonen med 1,5% av gjennomsnittlig innestående på konto, for markedsføring av banken. Innskyteren mottar en rente, som pr. februar 2009 utgjør 2%.

Bidrag til våre samarbeidspartnere

	Støttebe- løp (kr)	Antall konti	Sum innestæn- de pr. 31.12.08
Redd Barna	39 096	182	3 700 913
WWF-Norge	24 112	106	1 522 290
Regnskogsfondet	68 293	133	4 741 674
Framtiden i våre hender (FIVH)	9 727	45	1 172 851
Kvinner på Sri Lanka (Kvinne- og familieforbundet)	2 806	13	260 610

Glimt fra hverdagen

- Januar 71 nye kunder åpnet konto.
- Februar Det ble utbetalt 18 små og store lån, alt fra mikrolån på 10.000 kroner til næringslån på 6 millioner.
- Mars Forvaltningskapitalen passerte for første gang 360 millioner. Oppstart av elektronisk arkivering av rapporter fra banksystemet.
- April Camilla Gjetnes ble ansatt i kundeavdelingen.
- Mai Mer miljøvennlige rengjøringsmetoder ble tatt i bruk, mikrofiber og vann erstattet kjemikalier.
- Juni Banksjef Lars Hektoen deltok på generalforsamling i 'FEBEA' (Fédération Européenne de Finances et Banques Éthiques et Alternatives)
- Juli 2 medarbeidere deltok på sommerskole i 'Social banking' i Danmark, sammen med deltakere fra 19 andre land.
- August 47 nye brukskonti ble åpnet.
- September Cultura Bank deltok på European Social Forum i Malmø
- Oktober Banksjef Lars Hektoen ble intervjuet på Dagsnytt 18, og det ble ny rekord for antall nye kunder på en måned. Banken fikk besøk av en delegasjon kinesiske finansfolk fra Ningxia provinsen.
- November Cultura Bank deltok på Alternativmessen i Oslo. Banken fikk egen gruppe på Facebook 'Cultura Banks venner'.
- Desember Culturakunder betalte 10.189 regninger i nettbanken og trakk kortene sine 20.592 ganger i betalings-terminaler.

Culturakunders årsrapport for 2008 finnes på www.cultura.no. Du kan også få den tilsendt ved å kontakte Cultura Bank på telefon 22 99 51 99 eller e-post cultura@cultura.no.

På u-landsreise i bærekraftighet

Merkur har besøkt Uganda og Mosambique for å se på vilkårene for bærekraftige virksomheter i u-land. Studieturen ga et nyansert bilde av barrierer og muligheter for produksjon, foredling og finansiering

Av Kirsten Arup, kunderådgiver i Merkur

Med støtte fra Danida reiste Merkurs direktør Lars Pehrson og jeg på studietur til Uganda og Mosambique i november. Vi ville undersøke de lokale behovene og barrierer for finansiering av bærekraftig produksjon. Samtidig ønsket vi å få et inntrykk ute i feltet av hvordan vi skal håndtere lån i en fremmed verdensdel i forbindelse med at vi har utviklet Merkur Udviklingslån A/S, som skal låne ut penger til små og mellomstore bedrifter og kooperativer i u-land.

African Organic

Første stopp på turen er Kampala i Uganda, i pakkeriet hos den økologiske produsenten African Organic/Afri Farms. På bordet ligger det en haug av gult, velduftende, lett klissete. – Det er tørket ananas. Rundt

bordet sitter en flokk kvinner i hvite kitler og forskjellige fargesprakende hatter. Med stor tålmodighet fyller de den ene lille plastposen etter den andre. På et lite bord ved siden av sitter en kvinne med en liten vekt og avpasser nøye vekten av hver enkelt pose til 80 gr, som er det det skal være. Til slutt bærer de posene inn til et rom ved siden av, hvor en mann forsegler pakker med varmesveising.

En dansk rasjonaliseringseksperter ville sikkert ha kommet med et forslag eller to. Men vi befinner oss på et sted hvor det ikke er timelønnen som er den begrensede faktoren. Her er arbeid velkomment, bare det ikke går for fort. Det kan lett bli for varmt. Dette er pakkeriet eller fabrikk-ken, som de også kaller den. Den ligger i et mer velstående kvarter i Kampala og likner egentlig bare på en stor villa med uthus, som

Kyrne på farmen til African Organic er av lokal rase og prektige å se på. De har meterlange, svungne horn. De er heldigvis også meget fredelige og bruker mest hornene som bekvemt lange kløpinner. Foto: Kirsten Arup

engang har huset en familie og masse tjenere. Nå er det i stedet 30–40 medarbeidere som vasker, skjærer, tørker og pakker økologisk banan, papaya, ananas, eplebanan med mer, og pakker vanilje, kaffe, sesam, kardemomme og fruktmos.

Eksport til Solhjulet

Det pakkes i små og store poser, i pappkasser og i bur. Snart skal en container av gårde til Solhjulet i Bjer-ringbro. Fra Kampala må den over land med lastebil til Kenya, hvor den skal skipes ut fra. African Organic selger også ferskvarer til Solhjulet, - frukt, grønt, krydderurter osv., Dette flys hver uke til Danmark. Det eksporter- res også til mange andre land, her er det snakk om en virksomhet i vekst. Det uttalte målet er å bli den største økologiske eksportøren i Uganda. Stadig knyttes det flere såkalte 'outgrowers' til virksomheten, – små jordbrukere som dyrker økologiske varer som leveres til African Or- ganic. Foreløpig er det ca. 150 familier med i nettverket.

Virksomheten skaper sysselsetting

Faktisk er African Organics en betydelig arbeidsgiver i bydelen, og det er de også på gården som selskapet eier

rundt 80 km fra Kampala. Det dyrkes godt og vel 200 hektar jord biodynamisk, og det kan være opp til 60 per- soner ansatt i høysesongene. African Organics er dessu- ten en arbeidsgiver som er anerkjent for de – etter ugan- disk målestokk – ordentlige forholdene de tilbyr sine ansatte. På farmen er det for eksempel innrettet en liten barnehage for de minste barna. Den er meget enkelt inn- rettet sett med danske øyne, men den gir muligheten for småbarnsmødre til å tjene til livets opphold, fordi barna blir passet mellom ammepausene. Dette betyr mye i et land hvor kvinnene i gjennomsnitt får 6–7 barn.

Det biodynamiske gjør jorden fruktbar

På farmen viser bestyreren Geoffrey oss rundt. Han er begeistret og forteller ivrig hvordan bruken av biodyna- miske preparater helt har endret både jorden og grøden. Han viser oss kyrne som leverer gjødning til bedriften, og som særlig leverer råvaren til et av de biodynamiske preparatene: Humus.

Geoffrey fra African Organic forteller engasjert om de biodyna- miske metodene: „Jorden har blitt mørkere og plantene grøn- nere, her kan vi tydelig se virkningen“. Foto: Kirsten Arup

Om Merkur Udviklingslån A/S

Andelslaget Merkur og Industrialiseringsfonden for Udviklingslande (IFU) har sammen utviklet og stiftet selskapet Merkur Udviklingslån A/S. Merkur Udviklingslån A/S vil hjelpe kredittverdige virksomheter og kooperativer i u-land videre med lån til anlegg og drift på fair vilkår.

Kjøp aksjer

For å kunne komme i gang med å låne ut penger i Merkur Udviklingslån A/S, skal det selges aksjer for 7 mill. dkk. Hvis du ønsker mer informasjon eller ønsker å kjøpe aksjer i Merkur Udviklingslån A/S, kan du laste ned brosjyre og tegningsordre på www.merkurbank.dk/udviklingslaan.

Du kan også ringe til Merkur Udviklingslån A/S på tlf. + 45 7027 2706 eller sende en mail på udviklingslaan@merkurbank.dk for mer informasjon.

Aksjene i Merkur Udviklingslån A/S selges i perioden 16. februar–12. juni. Minimumskjøp er aksjer for kr. 5.000,-.

I lokalområdet er det viktig med en arbeidsgiver som African Organic. Dels gir det arbeid til lokalbefolkningen, dels har innehaverne også sørget for å gi jord slik at det kan bygges en skole og en moské. De fattige som har slått seg ned med små hytter på farmens uoppdyrkete jord får lov til å bli boende. Mange andre steder i Uganda ville de ha blitt jaget bort.

Finansieringsbehovet stiger

I takt med at eksporten til Solhjulet går så godt, ønsker African Organic å utvide aktivitetene sine. Det er behov for å investere i lastebiler med kjølefasiliteter og bygninger med større pakkemaskiner samt kjøle- og fryseanlegg. I dag foregår produksjonen av fruktपुरé, som benyttes i Thise Mejeris Uganda Yoghurt, i Kampala i leiete lokaler, og denne ordningen skal opphøre. Men det er meget vanskelig å få finansiering i de lokale bankene til denne slags investeringer. Derfor håper de på at Merkur Udviklingslån A/S blir en realitet.

Industrias Marfer

Neste stopp på studieturen er i Mosambique med et besøk hos tømmerfirmaet Industrias Marfer midt inne i regnskogen. Vi ankommer om natten og sitter i en lysning i skogen med den bløte, varme, tropiske natten sluttet tett omkring oss. Et musikalsk bakteppe av insekter og nattfugler og stjernene som lyser høyt oppe på himmelen. Allting virker ganske så idyllisk.

Da vi våkner til en ny dag, blir vi satt inn i de store anstrengelsene som gjøres for at skogen skal bevares,

samtidig som den kan utnyttes og gi arbeide til de menneskene som bor i den. Industrias Marfer har konsesjon på 50.000 hektar skog. Det er dog en liten del av de utstrakte skogområdene i Mosambique, hvor kun 4,6 % av jorden er dyrket.

FSC produksjon

Skogen drives etter FSC-prinsipper, som sikrer både den sosiale og miljømessige bærekraftigheten. Det føres nøyaktig regnskap over skogens produksjon, og det gjenplantes tre trær for hvert tre som felles. De som er ansatt for å ta seg av felling og planting av trær, kommer fra lokalbefolkningen. Samtidig sikres det at det er rent vann, skolegang til barna, adgang til helseklinikk med mer. Tømmeret bearbeides på Industrias Marfers sagbruk i Dondo, 200 km borte. Sagbruket gir også arbeidsplasser til mange. Det er godt og vel 20 mann i sving da vi besøker det. Men det kan bli til mange flere. Byråkratiet hadde stoppet fellingene, så det manglet råvarer på sagbruket.

Tilsyn med skogen

Det er behov for at noen har tilsyn med skogen i Mosambique. Mosambique er et av verdens fattigste land. Selv om det er nasjonale lover som skal beskytte skogen, så betyr folks kamp for å overleve at skogen mange steder rett og slett forsvinner. Det produseres store mengder treull som brukes til matlagning inne i byene. Det drives svibruk, hvor skogen simpelthen brennes av, slik at jorden skal kunne dyrkes et par år etter. Og det drives jakt med ild i stedet for med klappere. Etter avbrenningene ligger jorden naken og bar, og de siste restene av organisk materiale går raskt dukken under den nådeløse tropiske solen. Industrias Marfer prøver å forhindre avbrenningene bl.a. ved å lære de lokale folkene andre, mer bærekraftige jordbruksmetoder og ved å ansette lokale folk som brannvakter.

Vanskelige finansieringsforhold

I Mosambique er det et stort problem å få lån til investeringer i små og mellomstore virksomheter. For det første er det ikke særlig mye penger tilgjengelig. For det andre skal alle banker låne 11 % av alle sine innestående lån rentefritt til sentralbanken, som mangler penger. Det betyr at banken først kan begynne å dekke sine omkostninger ved utlånsrenter på over 11 %. I praksis gjør dette at lånerenten ligger på 25 %. Lånene har kort løpetid, og det skal stilles sikkerhet.

Industrias Marfer har inngått et partnerskap med DLH Nordisk om FSC-sertifisering av skogdriften og optimering av produksjonen, slik at den kan eksporteres til Europa. Det er oppnådd B2B-støtte fra Danida til utvikling av et samarbeid som skal gå over mange år. I forbindelse med FSC-prosessen skal det også gjennomføres en grundig oppkvalifisering av medarbeiderne. Industrias Marfer vil derfor gjerne utvide produksjonen, men dette er vanskelig med dagens finansielle forhold.

Økologiske fremskritt har en lang global vei å gå

Ifølge ny statistisk informasjon vinner økologi frem med raske skritt. Men det er fortsatt langt frem globalt sett

Av Per Andersen, kundefrådgiver i Merkur

Økologi får stadig bedre fotfeste blant folk. Dette er bildet i Danmark og andre rike land. Likevel utgjør økologisk produksjon en liten andel av verdens totale landbruk og matvaremarked. Dette fordi økologiske produkter fortsatt utgjør en liten andel av verdens samlede produksjon og salg av landbruksvarer.

Utviklingen er båret frem av at flere og flere mennesker får øynene opp for økologi. Dette kommer av flere forskjellige forhold, som verdier, miljø og klima, rentabilitet og sunnhet. For noen er alle disse faktorene like viktige, for andre er det noen av dem som vil veie tyngst.

„Vi har kommet langt i forhold til hvordan situasjonen var da jeg begynte, selv om økologi fortsatt ikke veier tungt globalt sett,“ sier Mette Meldgaard. Som visepresident i den globale interesseorganisasjonen for økologisk landbruk, IFOAM, har hun fulgt utviklingen tett både på mikro- og makroplan.

Mette Meldgaards oppfatning av en klar utvikling blir bekreftet av at det globale registrerte landbruksarealer ifølge en statistikk som IFOAM har utgitt, har økt fra under ti millioner hektar i 1998 til 30 millioner hektar i 2006. På tross av denne veksten utgjør det økologiske arealet fortsatt kun 0,65 % av verdens samlede landbruksareal i 2006.

Skjevt fordelt økologi

Veksten i det økologiske landbruket er skjevt fordelt rundt om på kloden. I faktiske tall er økningen fra 2005 til 2006 størst i Europa og Australia/Oceania med en andel på henholdsvis 34 % og 27 % av den globale arealøkningen på 1,5 millioner hektar. Europa har dermed 24 % og Australia/Oceania 41 % av klodens registrerte økologiske arealer. Som kontinenter har de med 1,62 % og 2,7 % de største andelen av økologisk landbruk i forhold til det samlede landbruksarealet. Til sammenlikning har Afrika vel 1 % av den globale økologisk dyrkede jorden og en økologisk andel på 0,05 % av det samlede afrikanske landbruksarealet. Det er ikke tilfeldig at det er Australia/Oceania og Europa som ligger foran i denne utviklingen. Disse to verdensdelene har flere likhets-

punkter når det gjelder utviklingsnivå, økonomi og politikk. Forbrukere på de to kontinentene har, på samme måte som i Danmark, vært en drivkraft i utviklingen ved at det her etterspørres flere økologiske produkter. Disse forholdene presenteres i den nylig offentliggjorte kunnskapssyntesen „Utvikling, vekst og integritet i den danske økologi-sektor“ fra Internasjonalt Center for Forskning i Økologisk Jordbruk og Fødevarer, ICROFS.

Etterspørselen etter økologiske varer har økt mest i Europa, hvor salget av økologiske produkter er høyest i forhold til det samlede salget av dagligvarer. Tyskland kjøper flest økologiske varer som nasjon, mens sveitsere og dansker handler mest økologisk pr. person. På verdensbasis økte salget i dette markedet fra 23,1 milliarder dollar i 2002 til 38,6 milliarder dollar i 2006 etter årlige vekstrater på opp til 16 %. Allikevel utgjør det samlede økologiske salget kun 4,5 % av det totale matvaremarkedet i Danmark og 2,7 % i Tyskland.

Motivasjon avgjørende for økologi

På bakgrunn av de europeiske forbrukernes voksende interesse for økologiske varer, konkluderer Mette Meldgaard at motivasjon er avgjørende for økologiens videre fremgang. Det bekrefter kunnskapssyntesen som Internasjonalt Center for Forskning i Økologisk Jordbruk og Fødevarer (ICROFS) utga i en rapport om fremtidens danske økologi (november 2008).

„De siste megatrendene på dagligvareområdet har flyttet fokus for forbruket mot verdibasert forbruk, det vil si vekk fra volum og over mot ‘mat med mening’, ‘sunn mat’ og ‘anstendige dagligvarer’“, sies det i rapporten.

Etterspørselen har påvirket bønder, bedrifter og detaljister, som med økende kunnskap, forskning og produktutvikling i større grad satses på økologiske varer. Slike produkter har samtidig blitt mer lønnsomme sammenlignet med konvensjonelt fremstilte produkter.

Politikerne har også lagt merke til økologiens utvikling. Mange steder i verden tar beslutningstakere på

de øvre nivåene i samfunnet økologi mer seriøst. Selv om Mette Meldgaard fortsatt opplever fordommer hos politikere. Politikere kan uansett partifarge argumentere for økologi, fordi det kan gi økonomiske fordeler, det kan bidra til å styrke jordens fruktbarhet, menneskenes helse samt dyrenes velferd. Og det fremmer miljø og klima, som er et stadig viktigere punkt på den politiske dagsordenen.

Som en konsekvens av det voksende politiske engasjementet har for eksempel FAO, FNs landbruksorganisasjon, inkludert økologi i programmene som skal gjøre det mulig for landbruket å løse sine globale oppgaver. EU har etablert nye felles regler for økologi fra 2009, og en rekke land har utformet økologifremmende handlingsplaner og regler, kommenterer Mette Meldgaard. Hun fastslår samtidig sitt syn på økologiens videre fremgang:

„Tvang gjennom lovgivning er ikke veien å gå videre. Motivasjon blir fortsatt avgjørende for utviklingen, fordi økologi bidrar positivt i forhold til økonomi, produkter, miljø, sunnhet og velferd. Dette vil flere innse etter hvert som kjennskap og tillit til økologi brer om seg“.

Global vekst lavere enn dansk vekst i fremtiden

På tross av optimismen forestiller ikke Mette Meldgaard seg at den globale utviklingen for økologi vil leve helt opp til de forventningene som den nye kunnskaps-syntesen presenterer om fremtidens danske økologiske landbruk. Den nevner et eksempel med en tredobling av det økologiske arealet i Danmark i 2020. Dette vil ikke bli tilfelle globalt. Mette Meldgaard tror blant annet

ikke på at det globale økologiske salget innenfor den neste femårsperioden kommer i nærheten av 20 % av det samlede markedet.

Mette Meldgaard poengterer at klodens økologiske vekst kan forsinkes av finanskrisen og av knapphet på dyrkbar jord, spesielt i Europa. Det vil imidlertid ikke stoppe økologiens globale fremgang på lang sikt, mener hun.

„Den bærekraftige dagsordenen vil utvilsomt bane vei for økologien. Økologien er avgjørende for en bærekraftig klode, fordi den beskytter oss mot giftstoffer og forurensning av blant annet vannmiljøet, og fordi den bevarer naturen med et biologisk mangfold og helsen til mennesker og dyr,“ sier Mette Meldgaard.

Mette Meldgaard er cand.oecon. og gartner. Hun driver en fruktgård på Strynø og er selvstendig konsulent innenfor området økologi. Frem til 2008 var Mette visepresident for den globale økologiorganisasjonen IFOAM. Hun er nå styremedlem i Økologisk Landsforening.

Fakta:

	Areal med økologisk landbruk (mill. ha.)	Prosentdel av totalt økologiske landbruksareal	Det økologiske landbruks areals prosentandel av totalt landbruksareal	Prosentøkning i det økologiske landbruksareal fra 2005 til 2006	Prosentandel av global økning fra 2005 til 2006
Australia/Oceania	12,4	41 %	2,70 %	5,3 %	33,6 %
Asia	3,1	11 %	0,17 %	15,3 %	22,1 %
Afrika	0,4	1 %	0,05 %	25,7 %	4,6 %
Europa	7,4	24 %	1,62 %	7,3 %	27,3 %
Nordamerika	2,2	7 %	0,57 %	1,2 %	1,4 %
Syd- og Mellom-Amerika	4,9	16 %	0,68 %	4,3 %	11,0 %
Totalt	30,4	100 %	0,65 %	6,5 %	100,0 %

Utvikling i globalt salg av økologiske matvarer:

År	2002	2003	2004	2005	2006
Milliarder dollar	23,1	25,5	28,7	33,2	38,6

Opplysningene er basert på 2006-tall fra 69 % av verdens land, innhentet av IFOAM.

Les mer:

- www.ifoam.org
- www.okologi.dk
- www.icrofs.org

Økonomer med fokus på miljøansvar og humanistiske verdier

Nicholas Georgescu-Roegen

Georgescu-Roegen var opptatt av å finne løsninger som ga høy livsglede med minst mulig forbruk av naturressurser. Han lanserte bio-økonomi som et bidrag til å fremme ressurseffektivitet og rettferdig fordeling av økonomiske goder

Av Professor Ove Jakobsen Senter for økologisk økonomi og etikk Handelshøgskolen i Bodø

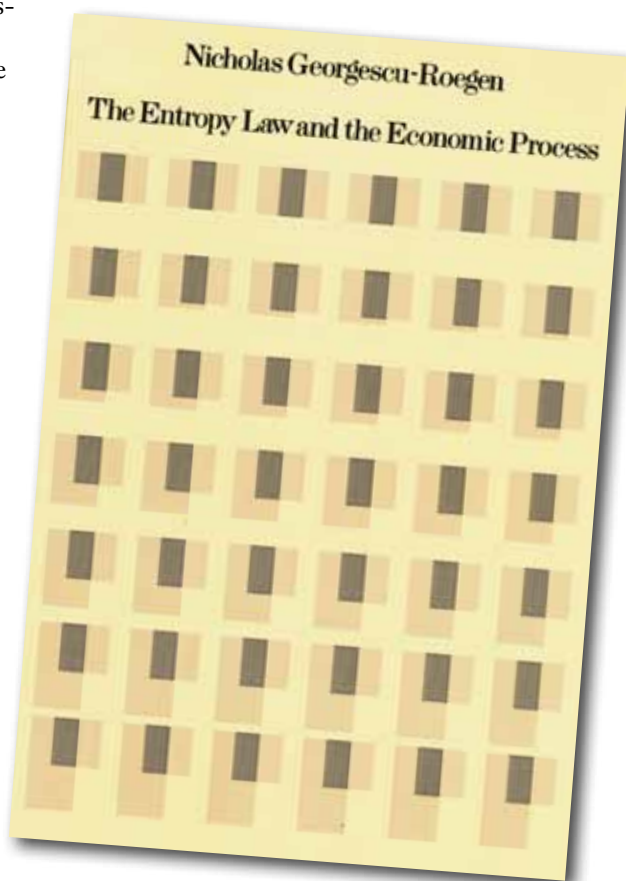
Nicholas Georgescu-Roegen var født i Romania i 1906 og døde i USA i 1994. Han begynte sin akademiske karriere med studier i matematisk statistikk ved universitetene i Bucharest og Sorbonne. Etter å ha truffet Joseph Schumpeter ved Harvard fattet han interesse for økonomi og ble etter hvert en respektert kritiker av ny-klassisk økonomisk teori. I boken „The Entropy Law and the Economic Process“ (1971) lanserte Georgescu-Roegen bio-økonomi som et alternativ til ny-klassisk økonomisk teori. Han argumenterte for at termodynamikk var den mest økonomiske naturlov og beviset på at ressursknapphet var en realitet. Termodynamikkens første og andre lov slår fast at mengden energi i et lukket system er konstant og at energi bare transformeres mot økt spredning. Med dette utgangspunktet bygde han et omfattende teoretisk rammeverk for bio-økonomi.

Bio-økonomi fokuserer på kvalitativ endring, irreversibilitet, gjensidig avhengighet og ressursknapphet. For å sikre en livskraftig økonomi var det,

i følge Georgescu-Roegen nødvendig å utvikle teknologiske løsninger som kunne opprettholde seg selv med minst mulig forbruk av ikke-fornybare ressurser. I tillegg var det viktig å unngå overforbruk av fornybare ressurser. For å oppnå ressurseffektive løsninger var det viktig å sørge for at avfall ble trukket inn som en viktig ressurs i økonomien. Georgescu-Roegen påpekte at avfall er en like naturlig del av økonomiske prosesser som naturressurser. Han kritiserte ny-klassisk økonomi for å overse verdien av avfall.

Georgescu-Roegen argumenterte for at økonomer på samme måte som økologer burde studere (markeds-) prosesser som deler av „the-web-of-life“, Dersom økonomi studeres atskilt fra sosiale og økologiske sammenhenger og kunnskapen uttrykkes gjennom matematiske modeller med generell gyldighet blir økonomien abstrakt og livsfjern.

Et vesentlig poeng i bio-økonomi er at økonomiske aktører alltid handler

innenfor en sosial og naturgitt virkelighet. Økonomiske prosesser endrer de naturgitte og samfunnsmessige omgivelsene samtidig som disse endringene påvirker økonomien. Bio-økonomisk praksis bør derfor tilpasses regionale betingelser fordi det dermed blir lettere å oppdage og oppleve hvordan økonomiske prosesser direkte og indirekte påvirker og påvirkes av individer, samfunn og miljø. Dersom økonomisk teori og praksis overser denne sammenhengen kan det oppstå alvorlige problemer (jfr. dagens miljø- og finanskriser).

I stedet for å fokusere på lønnsomhet og nytte slik tilfellet er i nyklassisk økonomi er bio-økonomiens formål, i følge Georgescu-Roegen, å skape mest mulig livsglede („enjoyment of life“). Alt som bidrar til å skape livsglede har økonomisk verdi. Denne verdien kan ikke kvantifiseres og er ikke identisk med markedsprisen. En nødvendig betingelse for å oppnå høy livsglede er at de grunnleggende behovene blir tilfredsstilt blant annet gjennom forbruk av varer og tjenester. I tillegg mente Georgescu-Roegen at fritid var en viktig faktor for å skape livsglede. Bio-økonomi forutsetter at ressursene blir fordelt rettferdig innenfor og mellom generasjoner. Det innebærer at forbruket i de rike landene må reduse-

„Bio-økonomi fokuserer på kvalitativ endring, irreversibilitet, gjensidig avhengighet og ressursknapphet.“

res dersom menneskene i fattige land skal få tilfredsstilt sine grunnleggende behov. En annen konsekvens er at forbruket i vår generasjon ikke må undergrave mulighetene for livsglede for kommende generasjoner.

I artikkelen „Energy and Economic Myths“ fra 1975 nevner Georgescu-Roegen en rekke tiltak som er aktuelle for å gjennomføre et bio-økonomisk program basert på minimalt ressursforbruk. For det første bør all produksjon av krigsmateriell opphøre, i stedet bør ressursene overføres til utvikling av levestandarden i fattige land. For det andre bør sløsing med energi til ”overheating, overcooling, overspeeding, overlighting” reduseres drastisk. Til slutt må produktenes livslengde utvides og det må bli mer lønnsomt å reparere enn å kjøpe nytt.

Georgescu-Roegen var kritisk til økonomisk forskning som søkte lovmessigheter som kunne forklare og predikere handlinger på samme måte som naturlovene i klassisk fysikk. I stedet for å spørre om hva som „vil skje“, var han mer opptatt av spørsmålet om hva „vi vil skal skje“. På denne måten blir alle medansvarlige for den økonomiske utviklingen.

Litteratur:

Georgescu-Roegen, Nicholas 1971 *The Entropy Law and the Economic Process*, Cambridge, Harvard University Press

Georgescu-Roegen, Nicholas 1975 *Energy and Economic Myths*, *Southern Economic Journal* 41 no. 3

Beard, T. Randolph and Lozada, Gabriel A. 2000, *Economics, Entropy and the Environment: The Extraordinary Economics of Nicholas Georgescu-Roegen*, Edward Elgar Publishing Ltd

Nytt fra Cultura

Nytt om tillitsvalgte

Takk til Svein Berglund

Svein Berglund avslutter nå sin lange karriere i Cultura. Han var aktiv i det forberedende studiearbeidet og tok det avgjørende skrittet fra en trygg stilling i en norsk bedrift til å bli daglig leder i Cultura Lånesamvirke. Her arbeidet han ikke bare med å utvikle den daglige driften, men sammen med Lånesamvirkets styre, klarte han etter mange års intensivt arbeid å oppnå godkjenning som sparebank. Han ble den første banksjefen og ledet arbeidet med å bygge opp systemer og rutiner, slik at banken oppnådde en stabil driftssituasjon. Gjennom 'Culturaskolen' drev han i mange år intern opplæring av nye og gamle medarbeidere og formidlet sjenerøst av sin innsikt og erfaring, samtidig som han også inspirerte dem til egne refleksjoner. Etter en tid som pensjonist kom han tilbake i arbeidet som leder av bankens styre. Her fremhevet han seg med sitt fokus på de kvalitative aspektene og viste en egen evne til å løfte diskusjoner om detaljer opp på et litt høyere nivå, der de lettere kunne finne sin løsning. Uten Svein Berglund ville Cultura Sparebank neppe vært til. Vi er meget takknemlige for hans innsats og ønsker ham lykke til med et fortsatt aktivt pensjonistliv.

Arne Øgaard

Ny styreleder

På forstanderskapsmøtet 26. februar ble Kari Schage valgt til ny styreleder. Kari Schage har vært medlem av Culturas styre siden 2006 og har tidligere vært daglig leder i Bellona. Hun er utdannet siviløkonom fra NHH og har lang erfaring fra bank.

Kunstutstilling i Cultura Bank 1. mars–25. april

Lillian Torjusson viser sine bilder i Cultura Banks lokaler. Kunstneren bor og arbeider på Klokkarstua i Hurum. Bak seg har hun en lang studietid: 14 års antroposofisk høyskoleutdanning, hvorav 7 år med billedkunst. Maleri studerte hun i Sveits, Tyskland, England og Norge.

Lillian arbeider i forskjellige teknikker: olje, akvarell, eggtempera, akryl og pastell. Bildene er ofte fargesterke med antydning til figurative motiver. Rammene tar hun gjerne hånd om selv - for et helhetlig inntrykk. Hun bruker også edlere materialer i sine komposisjoner, som f.eks. plantefarver og ekte gull. Ofte er bildenes titler på fransk, tysk eller italiensk, noe som speiler hennes internasjonale bakgrunn.

Nytt om kort

Fra slutten av februar 2009 utstedes alle nye kort med både chip og magnetstripe. Dagens magnetstripekort blir byttet ut etter hvert som de utløper. Du vil få ny PIN-kode når du får chip-kort.

Chipen, en liten databrikke, sitter gjemt under gullmerket på forsiden av kortet. Etter hvert vil magnetstripesiden gå ut av bruk, og chipen overtar helt. I en overgangsperiode vil terminaler og minibanker lese begge deler. I løpet av 2010 skal alle kort være utstyrt med chip.

Med de nye chip-kortene blir kortsvindel som skimning og kopiering tilnærmet umulig, fordi informasjonen i kortet er lagret og sikret på en helt annen måte.

I praksis vil du merke forskjellen fra det rene magnetstripekortet ved at du blir bedt om å stikke kortet inn i betalingsterminalen istedenfor å trekke kortet gjennom en leser.

Abonnement på Pengevirke

I Norge kan abonnement på Pengevirke tegnes ved å kontakte Cultura Bank. Bladet finansieres ved frivillig abonnementsavgift. Selvkost er ca. kr 150,- pr. år. Beløpet kan innbetales til konto 1254.96.00555, adresse Cultura Sparebank, Postboks 6800 St. Olavs plass, 0130 Oslo. Merk innbetalingen 'Pengevirke 2009'.

Pengevirke kan også leses i pdf-utgave på www.cultura.no.

For mye post fra oss?

Hvis du ikke ønsker å motta bladet, eller du får for mange eksemplarer, kontakt Cultura Bank på telefon 22 99 51 99 eller cultura@cultura.no.

100 ÅRS MÅLENE

100-års målene – innspill fra Cultura Bank

Medarbeiderne i Cultura Bank har dannet en dialoggruppe, som har hatt 2 møter og diskutert innspill til 100-års målene. Flere av de viktigste temaene som kom fram i gruppen finner vi igjen på en liste med 8 punkter for en verdibasert videreutvikling av finanssystemet utarbeidet av 7 europeiske alternative banker, blant annet Cultura Bank.

Bankene skal være et redskap for realøkonomien

Banker og finansforetak må fra nå av innrette seg på å tjene behovene til realøkonomien og konsentrere seg om i denne sammenheng relevante produkter og tjenester. Det må samtidig finne sted en nedbygning av finansielle instrumenter som ikke tjener realøkonomien.

Økt transparens

Finansnæringen må underlegges regler om transparens, slik at alle deltakere i markedet kan skaffe seg rede på bakgrunn og sammenhenger i banker, forsikringsselskaper og meglerhus.

Publikums langsiktige interesser må gå foran aksje-eiernes interesser.

Økt bruk av selskapsformer som fremmer brorskap i økonomien

Herunder også utvikling av nye selskapsformer.

Folkeopplysning om økonomiske sammenhenger

I tillegg til bedre reguleringer trengs folkeopplysning omkring finansielle temaer. Måten penger blir investert, forrentet og brukt på - og hvordan dette er med på å forme samfunnet, må i større grad bringes inn i den offentlige bevissthet.

Ekte Sjokolade!

Johannes 'Sjokoladeprinsen' Døderlein har et sterkt forhold til sjokolade – det brakte ham til finalen i TV-programmet 'Skaperen, der potensielle gründere får sine ideer analysert og vurdert, og bare de beste går videre. Hans produkt er sunn sjokolade, som også kan spises av diabetikere.

Av Jannike Østervold

Johannes Døderlein brenner for sunn mat. Han har kjent på egen kropp hvordan omlegging av kostholdet kan virke inn på helsen, og han spiste seg frisk fra diabetes-symptomer. Mange i Norge kjenner ansiktet hans fra TV-serien 'Skaperen', der han med stor entusiasme og energi har presentert sitt prosjekt, å produsere en tvers gjennom sunn og helsebringende sjokolade, som du kan spise med verdens beste samvittighet – og som dessuten smaker godt.

Johannes vokste opp i et hjem der store deler av husholdningsbudsjettet ble brukt på økologisk mat fra Helios, og allerede som barn likte han å eksperimentere på kjøkkenet. Interessen for helse og miljø utviklet seg gradvis. På videregående skole satt han mye foran data-maskinen og studerte alternativ historie, permakultur, økofilosofi og økoteknologi.

„Jeg er interessert i alt, og hvordan alt henger sammen“, sier Johannes. „Jeg valgte for min 'økolandsby' som tema år på årsoppgave siste

steinerskolen. Her var alt jeg interesserte meg for flettet sammen i et konsept som sto som en praktisk løsning på alle utfordringene vi står ovenfor.“

På slutten av videregående skole merket Johannes at noe var galt. Inflammerte blodårer i leggene og unormal tørst var noen av symptomene. Han begynte å eksperimentere med kostholdet og fjernet sukker fra dietten, etter å ha lest om candida albicans på internett. Det hjalp noe, men han hadde fortsatt symptomer, så han fortsatte å lete.

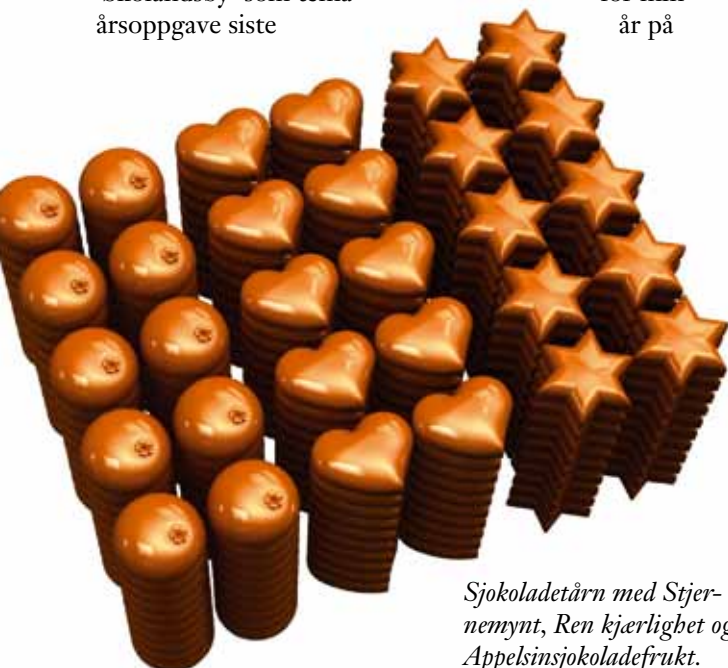
„Jeg kom over et intervju med David Wolfe på internett. Hans hovedbudskap var at vi mennesker stort sett har spist maten vår som andre dyr, fersk og rå rett fra naturen, mesteparten av tiden vi har tilbrakt på jorden. Jeg bestilte en rekke bøker på amazon.com om rawfood. Siden den gangen har jeg stort sett spist rå, økologisk frukt og grønnsaker, nøtter og frø og 'supermat' som spirulina, bipollen og gojibær.“

Ble frisk med rå mat

„Når jeg i ettertid gikk gjennom mine legejournaler gikk det opp for meg at jeg hadde diabetesymptomer. Jeg har hatt neuropati, arteriosklerotiske inflammerte blodårer, vitamin B12 anemi, candida albicans, hovne lymfeganger, cyster med mer. Ved å fokusere kostholdet mitt rundt rå, økologisk frukt og grønnsaker og supplere med supermat har jeg løst opp i de fleste sykdomstilstandene mine og føler meg bra.“

Johannes ble oppmerksom på rå kakao gjennom David Wolfe's entusiastiske og informative bok "Naked chocolate", og hans interesse for sunn sjokolade ble tent.

„Jeg bestilte verdens første kaldprosesserte rå kakaobønner vinteren 2006. Først kvernet jeg dem i en kaffekvern, blandet med kokosmasse som jeg også kvernet og tilsatte lønnesirup. Dette smakte fantastisk. Når budsjettet tillot det bestilte jeg rått kakaopulver og kakaofett, agavenektar og vanilje. Med disse ingrediensene satte jeg sammen en sjokolademasse som smakte bedre enn tradisjonell sjokolade, men var sunn tvers gjennom. Siden

Sjokoladetårn med Stjernemynt, Ren kjærlighet og Appelsinsjokoladefrukt.

det har jeg perfektionert mine rå sjokoladeoppskrifter og funnet en venn med sjokolademaskineri som kan produsere mine sjokolader for meg.“

Rå sjokolade til folket!

„Målet mitt med sjokoladeprosjektet er å levere en tvers gjennom sunn sjokolade til forbruker, som er prosessert under 42 grader. Jeg ønsker samtidig å opprette gode relasjoner med bønder med små plantasjer i utsatte regioner av regnskogen.

Nå gjenstår kapital. Jeg er optimistisk, for alle jeg møter som får smake sjokoladen sier at de ville kjøpt den i butikken.“

Johannes tror at mange som har vanlige problemer som konsentrasjonsvansker, tretthet, overvekt og diabetes kan ha stor effekt av å legge om kostholdet.

Johannes liker ordtakene ‘du blir det du spiser’, og ‘la din mat være din medisin’. Han mener at dietter som gir gode resultater ofte har det til felles at man fjerner sukker, meieriprodukter, hvetemel og animalske produkter. I tillegg mener Johannes det er lurt å spise noe ”supermat”. Han forklarer begrepet supermat slik:

„Supermat er matvarer som har eksepsjonelt høyt næringsinnhold med mye næring per kalori, som for eksempel rå kakao. Fra Kina har vi Gobjæret som får stor oppmerksomhet for tiden. Bipollen, maten biene samler og lever av om vinteren, er også supermat med eksepsjonelle kvaliteter. Personlig er jeg for lokalprodusert mat,

men jeg ser hvordan det er gunstig å supplere kostholdet vårt med næringsrik supermat. Det er mindre næring per kalori nå enn før, siden det monokulturelle, industrialiserte jordbruket har avmineralisert jorden.“

Den som tenker at rå veganmat er kjedelig, har ikke vært på kjøkkenet til Johannes!

„Jeg kan lett lage et gourmetmåltid av bare rå grønnsaker,“ sier Johannes. „Rå mat metter bedre og ligger bedre i magen, man blir ikke utslått etter et måltid. Jeg bor sammen med Anne Madhumavi Olsen, som blant annet er gourmet råmat designer og holder matlagingskurs. Vi er begge kreative på kjøkkenet og kommer stadig opp med nye oppskrifter. Dette medfører nye gode smaker hele tiden.

Det finnes sikkert 100 meget bra bøker med bare råmat-oppskrifter, som er å få kjøpt gjennom amazon.com. Jeg tenker også selv på å sette sammen en bok og DVD serie med mine favorittoppskrifter.“

Sjokoladeprinsen og Mayaguden

De som har fulgt med i ‘Skaperen’ på norsk TV, har sett Johannes i beste Willy Wonka stil, struttende av sjokolade-energi. Men sjokoladeprinsen er ikke alene om sjokoladeproduksjonen, han har en partner, ‘Mayaguden’, Trond Strand, som både er med på produktutvikling og har ansvar for PR og økonomi. Da Trond kom på besøk i Cultura Bank for å levere bilder til artikkelen, kom han direkte fra et møte med kjeden Deli de Luca, og mo-

Johannes ‘Sjokoladeprinsen’ er en stor sjokoladeelsker.

biltelefonen hans ringte omtrent hvert femte minutt, så det er tydelig at aktivitetsnivået er høyt. Han forteller at de nå har inngått avtale med Deli de Luca om distribusjon av sjokoladen, som i første omgang kommer i 3 ulike smaker. Ren, med naturlig mynte og med appelsin. Denne første sjokoladen er beregnet på voksne, men mer barnevennlige smaker er også på vei.

Trond forteller at de legger mye arbeid og kreativitet ned i nettsiden sjokoladeprinsen.no, her skal det blant annet blir eventyr for barn, en hel eventyrverden med Maya-sjokoladeguden og sjokoladeprinsen og hans to søsken, sjokoladeprinsessen og den andre prinsen. På nettsiden tilbyr de også sjokoladeelskere å stemme frem hva som skal bli den neste sjokoladesmaken.

De to gründerne er fulle av pågangsmot og flommer over av ideer, og det skal bli spennende å følge med dem videre.

P.S. Forfatteren erklærer seg herved inhabil i forhold til å kunne bedømme sjokoladeprosjektet objektivt. Jeg er nå en erklært tilhenger av rå sjokolade. En test av rå sjokolade på hjemmebane ga umiddelbart et markert hevet stemningsnivå, og opptil flere familiemedlemmer (deriblant jeg) ble gående rundt med et lykkelig smil om munnen resten av dagen.

Les mer på www.sjokoladeprinsen.no og ektesjokolade.no
Facebookgruppe: 'Sjokoladeprinsen'

Kontakt:

Trond Strand, 'Maya-sjokoladeguden',
rawchocolatier@gmail.com, telefon: 0047 94 14 98 72

Johannes Risager Döderlein, 'Sjokoladeprinsen',
rawelator@gmail.com, telefon: 0047 99 45 93 83

Det er kongelig stil over esken.

Siste nytt

Johannes 'Sjokoladeprinsen' vant 1. pris i finalen i TV-programmet 'Skaperen', og han og Trond 'Mayaguden' har nå 1 million kroner til å videreutvikle prosjektet sitt. Vi gratulerer!

Johannes begynte tidlig å forberede seg til sin fremtidige rolle. Sjokoladeprinsen i blå prinsekappe sammen med sin søster, Sjokoladeprinsessen.

Økonomi på trikken

Av Arne Øgaard

Det finnes ikke fasitsvar i økonomien. Dette påpeker Erling Røed Larsen i boka „Økonomi på trikken“. Men enhver som arbeider i det økonomiske feltet kan prøve å resonnerer seg fram til hvordan begrensede resurser best kan skape mest mulig velstand. Røed Larsen oppfordrer oss til å tenke enkelt, og selv har han skrevet en bok som skal være så enkel at du kan lese den på trikken eller i sofaen. Her drøfter han blant annet veiprisning, boligpriser, 6-timersdagen, om nordmenn må eie Norge og hvor rike nordmenn egentlig er. Hans resonnementer er innsiktsfulle og tankevekkende, men han oppfordrer oss også til å tenke videre. Dette er spesielt viktig når han behandler spørsmålet om „Hva skal vi med norsk landbruk?“. Han drøfter en rekke aspekter og kommer så fram til at det ut fra et økonomisk synspunkt vil være gunstig å nedlegge den norske landbruksstøtten. Hvis vi er redde for at landskapet skal gro igjen blir det billigere å ansette landskapsryddere. Men denne boka er skrevet før varsler om matvarekrise og beregninger av at matproduksjonen må fordobles i løpet av 40 år. I et slikt perspektiv er

det viktig at hver lille lapp med dyrkingsjord blir holdt i hevd. Det er mange sultne mennesker i verden og det som først og fremst trengs er en bedre global fordeling. Det blir ikke lettere å få til en slik fordeling om vi nedlegger det norske landbruket. Boka drøfter heller ikke klimagevinsten av kortreist mat eller hvordan husdyrene har det i mange av de kjøtteksporterende landene? Salmonella er et problem som de sliter med lenger syd i Europa, og vi husker fremdeles dramatiske hendelser i forbindelse med kugalskap.

I det norske jordbruket er grønn omsorg en økende aktivitet. Det å kunne arbeide med jord og dyr er for mange mennesker direkte helsebringende. Norsk landbruk er så mye mer enn subsidier. Mye som økonomene har lett for å overse.

Totalt sett er ikke denne boka så ensidig. Kapitlet „Er vaksiner for dyre?“ er et av de bedre. I kapitlet „Kan bøker selges som brød?“ berører han spørsmålet om forskjellen på næringsliv og åndsliv uten at han når fram til full klarhet på dette området. Men denne boka er selv et viktig bidrag til åndslivet i det den kan stimulere flere til å tenke selvstendig.

Økonomi på trikken
Einar Røed Larsen
Gyldendal Akademisk, Oslo 2007

Morgendagens landbruk

Prisen på landbruksjord er nå så høy, at det er meget vanskelig for unge bønder å overta et moderne jordbruk. Generasjonsskiftet er truet, også i det økologiske og biodynamiske jordbruket. Boken "Morgendagens landbruk" gir viktig inspirasjon til å gå nye veier

Av Klaus Loehr-Petersen, prosjektleder i Foreningen for Biodynamisk Jordbruk og medlem av Merkurs styre

En ny bok med tittelen „Morgendagens landbruk“ gir gode innspill rundt interessen rundt nye eierformer og nye sosiale og økonomiske relasjoner mellom bønder og forbrukere. Boken utgis midt i finanskrisens kaos, hvor behovet for nye tanker og løsninger er betydelig. Mange ønsker kunnskap om hvor matvarene kommer fra, og hvordan de er produsert. Og betalingsvilligheten for kvalitetsprodukter viser at mange mennesker er utilfredse og utrygge ved den fremmedgjøringen mellom by og land som strukturutviklingen fører med seg. Økologisk og biodynamisk landbruk er i stor grad preget av det motsatte, nemlig åpenhet, kontakt og felles mål hos jordbrukere og forbrukere.

Boken har fokus på 'bonde-kunde relasjonen', også kaldt CSA. Det står for Community Supported Agriculture. I den danske utgaven kalles denne modellen for Fellesskapslandbruk. Som bokens forfattere sier det:

„Sagt med få ord er Fellesskapsstøttet Landbruk (CSA) en fellesskapsbasert organisering av de som dyrker jorden og forbrukerne. Forbrukere går med på, gjennom forskuddsbetaling, direkte å støtte de lokale produsenter som vil dyrke frem matvarene deres. Produzentene går inn i avtalen med sikte på å gjøre sitt beste for å yte en tilstrekkelig kvantitativ og kvalitativ forsyning av matvarer slik at forbrukernes behov og forventninger møtes. Innenfor rammene av en slik avtale om en assosiativ økonomi er det plass til mange variasjoner, avhengig av partenes muligheter og behov“.

„Jorden er ikke bare viktig for jordbrukerne, men er selve grunnlaget for all sosial og økonomisk aktivitet“

Trauger Grob

„Morgendagens landbruk“ behandler sitt tema både visjonært og jordnært. Det er flere kapitler med erfaringer og gode råd, nesten som en manual, om samarbeide, kommunikasjon og avklaring av forventninger. Boken har en rekke portretter av CSA'er og deres motiver og erfaringer.

Alternativer til selveie-formen er ikke helt ukjent i Danmark, hvor det finnes andelslandbruk og enkelte andre samarbeidsformer. Erfaringene med økonomiske bonde-kunde relasjoner er derimot få. Det mest kjente er Andelslandbruket Brinkholm ved Karise, som beskrives i bokens

avsnitt om danske initiativ. Men de juridiske muligheter og begrensninger for fellesskapsgårder i Danmark er ikke omtalt i boken.

Boken er skrevet av Trauger M. Groh og Steven S.H. McFadden, begge fra USA. Den er oversatt av Tina Hansen, som har føyet til informasjon om danske forhold. Tina Hansen er utdannet biodynamisk jordbruker og medlem av styret i Dansk Helios som har utgitt boken i anledning selskapets 35 års jubileum som forhandler av biodynamiske og økologiske produkter i Danmark.

Boken kan bestilles hos Dansk Helios på tlf. + 45 75 95 40 88 eller på helios@helios.dk.
Veiledende utsalgspris: 298 dkk.

Et levende mangfold

– om biodynamisk jord- og hagebruk

Vår matproduksjon bidrar i betydelig grad til de miljøproblemene vi i dag står overfor. Likevel mener noen at et ennå mer industrialisert jordbruk med genmodifisering av planter og dyr, samt fortsatt bruk av kjemiske innsatsmidler, vil løse verdens miljø- og sultproblemer. Andre vil ta noen skritt tilbake, redusere og systematisere bruken av kunstgjødsel og sprøytemidler for å dempe forurensningen av jord, luft og vann.

Et lite mindretall har gjennom det siste århundret søkt en tredje mulighet ut fra en erkjennelse av våre komplekse livsbetingelser. Det biologisk-dynamiske landbruket forsøker å utvikle en praksis som kan styrke spillet mellom jord og kosmos, planter, dyr og mennesker. Biodynamikeren forsøker å forstå sammenhengene slik at dette komplekse spillet kan styrkes på en positiv måte.

„Et levende mangfold – om biodynamisk jord- og hagebruk“ vil tilføre ny kunnskap om de muligheter som ligger i den biologisk-dynamiske jordbruksmetoden, og kunne gi noen svar på dagens miljø- og helsemessige utfordringer. Den retter seg til den nysgjerrige forbruker så vel som hageeieren, gårdbrukeren eller studenten som ønsker å vite mer om hva biodynamisk landbruk er. Den forsøker å sette eksisterende kunnskap i sammenheng og se den i et utvidet perspektiv. Nye innfallsvinkler kan gi oss nye spørsmål og dermed nye muligheter til å forstå hva liv og livskraft er. Det er å håpe at denne boka kan bidra til økt forståelse for at vi trenger et landbruk som ivaretar de sammenhengene vi er en del av, og som kan produsere mat som styrker både klodens og vår egen helse.

Biodynamisk praksis bygger på erfaring og forskning

Forskning i nært samarbeid med bøndene har vært viktig for utviklingen av driftsformen. Boka gir et overblikk over nye resultater fra denne forskningen.

Balanserte livsprosesser gir livskraftig mat!

Siden biodynamisk jordbruk har som ett av sine mål å produsere sunn mat, er ett kapittel viet spørsmålet om hva mat og ernæring dypere sett dreier seg om. Mat er et

resultat av livsprosesser, og ikke bare en samling kjemiske innholdsstoffer. Derfor forsøker biodynamikeren å styrke og balansere de ulike livsprosessene slik at det kan produseres mat med høy indre kvalitet.

Mat i praksis!

De to siste kapitlene gir eksempler på hvordan korn og grønnsaker fra norsk landbruk kan brukes, og tar for seg tilberedningens betydning. Her har matkunstneren Bente Westergaard (Grønn Gourmet) bidratt med oppskrifter og praktiske råd – med et spesielt fokus på bruk av rotfrukter.

Boka inneholder en liten norsk-dansk ordliste!

Om forfatteren:

Berit Swensen (f. 1960) har hovedfag i plantefysiologi fra Universitetet i Oslo og en doktorgrad fra Norges Landbrukshøgskole (nå UMB) innenfor jordkultur og prosesser i jord.

Hun har i de siste årene deltatt aktivt i arbeidet til Biologisk-dynamisk Forening. Som forsker arbeider hun nå blant annet med å utvikle metoder som kan brukes for en helhetsorientert kvalitetsvurdering av jord og jordbruksprodukter (VitalAnalyse). Hun er også med i en nordisk forskergruppe som studerer helseeffekter av biodynamisk og økologisk mat.

Boka kan bestilles fra andrimne forlag (william@andrimne.no) eller via biologisk-dynamisk forening (bestilling@biodynamisk.no). Pris kr 350.

Velsmakende og sunt for små (og store)

av *Jannike Østervold*

„Hva skal vi ha i dag“ er en nydelig, nyttig og inspirerende bok for den som skal lage mat til sultne barnehagebarn eller på skolefritidsordninger. Men det er også en fin bok for den som skal lage sunn og enkel mat til en familie eller til mange gode venner. Oppskriftene er ofte angitt i familiestørrelse, og så firedobles de for å passe til en gruppe på 20 barn.

Liv Skappel Gran har ansvar for oppskriftene. De er basert på økologiske matvarer og er vegetariske. Mange oppskrifter inneholder egg og/ eller melkeprodukter. De fleste råvarene er enkle å få tak i, og all mat lages fra bunnen, uten å være altfor arbeidskrevende. Oppskriftene er oversiktlig satt opp og enkle å forstå. Ingrediensene er listet opp med stor, tydelig skrift, en fordel hvis du har boken liggende på kjøkkenbenken mens du finner fram ingredienser. Her er ingen lange forklaringer, det forutsettes en viss forkunnskap – skal du for eksempel lage hirsekaker, forutsettes det at du vet hvor lenge du skal koke hirsene.

Det er oppskrifter som passer til frokost, middag og dessert, og mat som passer

på tur. En sikker vinner blant dessertene er ovnspannekaken. Du finner også oppskrift på brød, rundstykker og andre bakevarer. Den som har vært på lanternefest i en steinerbarnehage, har kanskje fått servert sol- og måne kaker. Her finner du oppskriften.

Et eget kapittel inneholder oppskrifter beregnet på fritidshjem med 70–100 barn.

I siste del av boken er det et kapittel med kort ernæringslære, men det er ikke nødvendig å lese denne for å ha glede av oppskriftene.

Boken avsluttes med et forslag til kostplan for barnehagen for sommer og vinterhalvåret.

Om jeg skal driste meg til å komme med et forbedringsforslag, er at det etter hvert er ganske mange som av helsemessige eller andre årsaker ønsker å avstå fra melkeprodukter og egg. I en del av oppskriftene kunne det med fordel ha vært angitt melke- og eggefrie variasjonsmuligheter.

Inara Dzelzs har illustrert boken, og har med sine vakre gjennomskinnelige malerier av barn, grønnsaker, bakverk og kjøkkenredskaper skapt en tiltrekkende og delikat verden som en som leser får lyst til å ta del i.

Hva skal vi ha i dag?
Økologisk kokebok for barnehage, skole og hjem
Liv Skappel Gran
Antropos forlag ISBN 978-82-7940-076-9

Kroppslig intelligens

Psykologen og kroppsterapeuten Kristoffer Glavind Kjær har skrevet en letlest og oversiktlig bok om sammenhengen mellom kropp og psyke. Med praktiske øvelser gir boken en instruktiv innføring i hvordan vi kan arbeide med kroppen for å få mer energi og glede i livet

Av Henrik Platz

På midten av 90-tallet utkom Daniel Golemans bok „Følelsenes Intelligens“, som har blitt en internasjonal bestselger. Goleman dokumenterer med utgangspunkt i nyere nevrologisk forskning hvordan tanker påvirker følelseslivet i både positiv og negativ retning. Det å mestre følelseslivet sitt er minst like viktig for å kunne leve et godt liv, som det er å ha en høy intelligenskvotient.

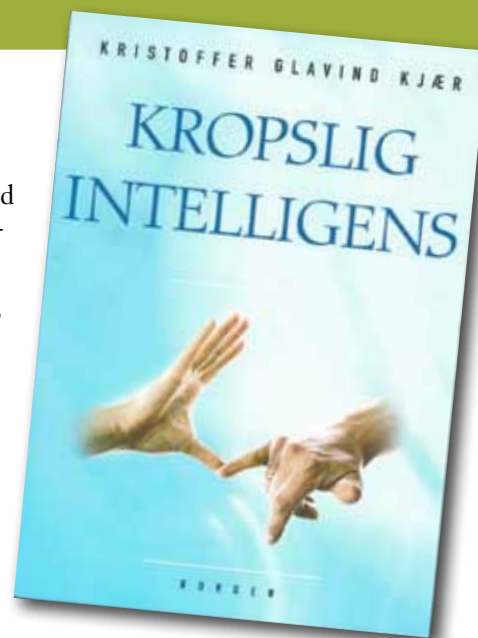
Problemet med „Følelsenes Intelligens“ er at arbeidet med utvikling og følelser lett kan føre til en utelukkende mental aktivitet. Vi mennesker er tanker og følelser, og disse er plassert i forskjellige sentre i hjernen, som igjen kan avleses på en skanner. Og dermed er det lett å glemme at også kroppen er et sted hvor hukommelsen ligger lagret, – for eksempel etter sjokkopplevelser, traumer, holdningsmessige problemer eller i opplevelsen av glede og lykke. For hvordan vi har det med oss selv er i bunn og grunn en kroppslig opplevelse.

Kristoffer Glavind Kjær tar i sin nye bok „Kroppslig Intelligens“ på en glimrende måte opp denne mangelen hos Goleman ved å vise hvordan vi kan bli bedre til å leve med hele kroppen. Kropp og sjel henger sammen. Når vi lærer å være til stede i kroppen på en avspent måte, får vi muligheten til å leve med ro, overskudd og følelsesmessig balanse i et sunt og godt liv.

Boken inneholder en letlest og instruktiv gjennomgang av hele kroppen og de enkelte muskelgruppens psykologiske betydning. Den viser hvordan vi med enkle øvelser kan komme i kontakt med kroppen vår og oppnå kroppsbevissthet. Vi får også en innsikt i hvordan fysisk arbeid og kroppsterapi kan hjelpe mot ryggproblemer, stress, angst og meningsløshet. Boken kan derfor anbefales til alle som ønsker å få en oversiktlig innføring i det å komme i gang med og arbeide med kroppen.

I „Kroppslig Intelligens“ kombineres det arbeidet som er sprunget ut fra psykoanalytikerne Wilhelm Reich og Alexander Lowen, om hvordan muskelpanserets stivhet har negativ påvirkning på livet vårt med nyere nevrologisk forskning om sammenhengen mellom kropp, følelser og tanker. Her holder Kristoffer Glavind Kjær seg til den vestlige og anerkjente syn på kroppen, – det han kaller for ‘kjødet’.

Kristoffer Glavind Kjær tangerer imidlertid også en alternativ holdning til kroppen med bruken av begreper som ‘følelsesstrømmen’ og ‘driftsstrømmen’. Slike former for flyt og strømmer er nå ved å bli vitenskapelig bevist innenfor biokjemi, neurologi, immunologi og hjerneforskning. Det er strømmer som i et alternativt syn på kroppen kalles for den astrale og den eteriske kroppen, og som refererer seg til energisystemet vårt og til chakrasystemet. Det ville vært spennende om Kristoffer Glavind Kjær i den neste boken sin kan integrere denne alternative synsvinkelen på kroppens energi-systemer med den nyeste vitenskapelige forskningen.

Kristoffer Glavind Kjær er utdannet sosialpsykolog og har gått i mesterlære som kroppsterapeut hos Ole Kåre Føli. Fra 1999–2005 masserte han noen av verdens beste sykkelryttere i Giro de Italia og Tour de France. Han har sort belte i karate, praktiserer yoga og mediterer, og han har vært med på å utvikle behandlingssystemet ManuVision.

Kroppslig intelligens
 Kristoffer Glavind Kjær
 ISBN 978-87-21-03063-6
 196 sider, illustrert
 Veil. pris 249 dkk

De frosne drømmers fascinasjon

Finanskrisen gir oss anledning til å tenke over hva penger kan være

Av Peter Normann Waage

Ifølge antikke kilder ble de innført for å muliggjøre arbeidsdelingen – derved kunne menneskene bære fruktene av sitt arbeid med seg, frigjøre seg fra stedsbundethet og flytte på seg. Men i motsetning til de varene som byttes i naturalhusholdningen, har ikke pengene noen bestemt verdi. De kan bli til hva som helst. De er frosne drømmer, eller 'inkarnert begjær', som James Buchan skriver i sin bok om pengenes historie. Og det som lover alt, går mange over lik for å få tak i. Pengene var nok frigjørende, men ble en svøpe. De manges blodslit ble luksus for de få.

Pengene forespeiler alt. I det øyeblikk de realiseres, forsvinner de imidlertid – og blir identisk med den verdien de ble byttet mot: et par sko, en sydenreise. Eller de kan investeres mer langsiktig, som lån. Da øker de i beste fall sin realverdi: de blir opphav til foretak som skaffer flere penger. Endelig kan de legge grunnlag for velferd og velstand, ved så å si å 'ofre seg': benyttes til tiltak som ikke skaper flere penger, i alle fall ikke i første omgang: skoler, kunstverk, sykehus, veier, politi ... Til gjengjeld økes de virkelige verdiene i samfunnet radikalt.

Men fordi pengene synes å bære alle muligheter i seg, er det mer fristende å la dem forflere seg på egenhånd gjennom spekulasjoner enn å bytte dem inn i konkrete varer og tjenester. I en globalisert økonomi kan det da oppstå veldige pengebobler – eller rettere sagt: forventninger om pengemengder – som ikke samsvarer med realverdier. Det forekommer meg at det er disse boblene som nå tappes og saneres i det som kalles finanskrisen. Island er et godt og tragisk eksempel på prosessen.

Økonomen Silvio Gesell (1862–1930) ville snu pengestrømmen og gjøre det mer attraktivt å skape realverdier

Foto: Tomas Moss

enn å samle penger og låne dem ut mot renter. Hans ideer lå til grunn for et økonomisk eksperiment i den østerrikske byen Wörgl i 1930-årene. Der trykket man frischillings-sedler som krevde å bli brukt. Den som satt med pengeseddelen ved slutten av måneden, måtte gå til innkjøp av et slags frimerke som ble klistret på og som representerte en slags leie av pengeseddelen. 'Leien' var på én prosent. Ingen ville sitte med 'svarteper'. Alle brukte pengene så fort de kunne. De betalte til og med skatt på forskudd. „I løpet av ett år,“ skriver Margit Kennedy i Det nye pengesystemet, „hadde de 5000 frischillingene sirkulert 463 ganger. På den måten hadde de skapt varer og tjenester til en verdi av omtrent 2.300.000 schilling.“ Mens arbeidsløsheten steg i det øvrige Europa, sank den med 25

prosent i Wörgl. Eksperimentet ble avsluttet fordi det truet nasjonalbankens monopol.

Den langt mer kjente økonomen John Maynard Keynes søkte også etter et system der man kunne avgiftsbelegge pengene slik at de forble betalingsmidler og ikke hopet seg opp som spare- og spekuljonskapital. „Fremtiden har mer å lære av Gesell enn av Marx,“ bemerket han.

Finanskrisen gir oss den beste anledning til å forsøke å tenke nytt og riste av oss den markedsliberalistiske fundamentalismen som ikke ser penger som målestokk for verdier, men verdier i seg selv. Det finnes flere grep enn et påklistret frimerke for å gjøre det mindre attraktivt å spekulere med penger enn å benytte dem til å skape virkelige verdier.

DEN RYTMISKE EFTERSKOLE I BAARING

... et år for livet!

Ny Musikefterskole på Fyn

Skolestart august 2009

Rytmask Musik
Klassisk Musik
Sanglinje

9. og 10. klasse med særlig vægt på
sprogundervisning og internationale kontakter.

- stadig ledige pladser

www.rytmiskefterskole.dk

PERMAKULTUR GRUNNKURS

TJØME (Norge) og SYD-KOSTER (Sverige)

4 helgekurs 2009 – 2010

Kurs 1 og 2 : 2.-5.april, 7.-10.mai

**Et kurs for mennesker som vil gjøre et
bærekraftig prosjekt i eget nærmiljø,
for å bygge opp sunne og frodige
omgivelser og en dypere forståelse
for økologiske prosesser og
livskvalitet.**

Kursene er temarettet og en kan delta på dem enkeltvis.
Til sammen utgjør de Permakultur grunnkurs.

Marianne Leisner, 33 39 19 00 / 40 04 59 45
marianne@gaiaarkitekter.no
Helena Von Bothmer, 052620599
helena@kosterstradgardar.se

ISSN 1399-7734/
Online: ISSN 1901-2020

Pengevirke 1-2009

Utgis av

MERKUR

Den Almennyttige Andelskasse
www.merkurbank.dk

Cultura Sparebank

Et etisk alternativ
www.cultura.no

Redaksjon

Henrik Platz (ansvarlig i Danmark)
platz@merkurbank.dk

Arne Øgaard (ansvarlig i Norge)
arne.oegaard@steinerskolen.no

Jannike Østervold (sekr.)
jannikeo@cultura.no

Redaksjonell konsulent

Gert Träger (Kragelund Kommunikation A/S)

Layout

Kragelund Kommunikation A/S

Oversettelse

Trude Holthe Møll (Communicator)

Bladet kommer ut

Fire gange om året. Neste gang mars 2009

Opplag
11.400

Frist

Bidrag til neste utgave kan mailes til
Pengevirke senest 14. april 2009

Tema neste gang

Sosiale institusjoner og fellesskaper – samarbeidsøkonomi

Trykk

Scanprint A/S

Forside

Løpende geiter
Foto: Finn Dale Iversen

Holdninger og synspunkter som kommer til uttrykk
i de enkelte artikler og innlegg er forfatterene selv
ansvarlige for. De er således ikke nødvendigvis uttrykk
for redaksjonens synspunkter.

Pengevirke er trykt på RePrint papir, fremstilt av
50% resirkulerte fibre og 50% cellulosefibre.
Papiret er Svare- og FSC merket.

Mixed Sources
Product group from well-managed
forests, controlled sources and
recycled wood or fiber
www.fsc.org Cert no. SW-COC-1221
© 1996 Forest Stewardship Council

B-Economique

RETURADRESSE

Cultura Bank

Postboks 6800 St. Olavs plass

N-0130 Oslo

NORGE

P.P.

Grønn livsstil?

Få brikkene på plass!

Kjenner du noen som ikke har funnet Cultura Bank-brikken?
Fortell om Cultura Bank til dine venner.

Se mer på www.culturabank.no

CULTURA BANK
Et etisk alternativ